

24840

T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR VE BÖLGE PLÂNLAMA ANABİLİM DALI

KENT TASARIMI YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL İÇİN "SOMUT BİR ÜTOPYA" * ÖRNEKLEMESİ

Hazırlayan : M. Aziz OKAY (892160)
Danışman : Dr. Güzin KONUK

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Şubat 1992
İSTANBUL

* B. Frankel'in Alternatif Modelini Kendi Adlandırması

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	2
ÖZET.....	3
SUMMARY.....	5
GİRİŞ.....	6
I - İKİ ÇELİŞİK DURUM:	
Yükselen Global Ekonomi ve Yıkılan Ekoloji.....	7
II- YENİ DÜNYA DÜZENİNE DOĞRU 1991.....	11
III- SANAYİ-SONRASI TOPLUMUN GELİŞİ.....	13
IV- SANAYİ-SONRASI ÜTOPYACILAR KİMLERDİR?.....	15
A-TARTIŞILAN KONULAR.....	16
1.Alternatif İktisadi Modeller.....	17
2.Bürokratik Refah Devletlerine	
Alternatiflerin Olabilirliği.....	18
3.Eko-Pasifizm ya da Sanayi-Sonrası Militarizm	
ve Sömürüye Dayalı Kuzey-Güney İlişkileri.....	19
4.Sanayi-Sonrası Siyaset.....	20
5.Kamusal ve Özel Alanların Yeniden	
Tanımlanması.....	21
B-ÜTOPYACILARIN CEVAPLAMASI GEREKEN	
SORULAR.....	22
V- TEMEL İLKELERDE ALTERNATİF DÜŞÜNCELERDEKİ	
ANLAŞMAZLIK KONULARI	
A-Daha Geniş Boyutlu Bütünleşme ya da Daha çok	
Kendine Yeterlilik.....	23
B-Merkezileşme ya da Ademi Merkezileşme.....	23
C-Devlet Planlaması ya da Piyasa Mekanizmaları,	
Basit Takas,Öteki Eşgüdüm Mekanizmaları.....	24
D-Eko-Pasifizm ya da Savunmacı	
Savunma Mekanizmaları.....	25
E-Bölgesel ve Ulusal Hukuksal,Siyasal Yapılar	
ya da Devletsiz Dolaysız Küçük Çaplı	
F-Dünya Çapında Tek Bir Yaşam Standardı ya da	
Kuzey-Güney Arasında Süren Farklılıklar.....	25
G-Hümanist-Rasyonalist Geleneğin Uygulanması	
ya da İrrasyonel Natüralist Değerlerle	
Daha Çok Yakınlık.....	26
SONUÇ	
İSTANBUL İÇİN YARI-OTARŞİK STRATEJİ.....	27
EK	
GENIUS LOCI;KENTSEL PEYZAJIN	
STRÜKTÜREL BİLEŞENLERİ.....	31
İSTANBUL EKİ.....	35
KAYNAKÇA.....	49

24840

T. C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI

KENT TASARIMI YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL İÇİN "SOMUT BİR ÜTOPYA"* ÖRNEKLEMESİ

Hazırlayan : M. Aziz OKAY (892160)
Danışman : Dr. Güzin KONUK

24840

Şubat 1992
İSTANBUL

* B. Frankel'in Alternatif Modelini Kendi Adlandırması

24840

ÖNSÖZ

İstanbul'un mekansal ve bölgesel gelişmelerindeki biçimsel bozuklukların artık önüne geçilemez bir hal aldığı, özellikle yüksek lisans programımızın II. yarı yılında İstanbul Boğaziçi'nin imaj çalışmalarını yaparken gözlemledik ve gördük ki; ülkesel ve bölgesel düzeyde müdahaleci kararlar almadan önereceğimiz gelişmelerle bir iyileşmenin olabileceğini ummak, iyi niyetten öte olmayacaktır.

İstanbul'un, aşırı nüfus artışına karşı önlem alacak merkezi yönetime dayalı kararlara ihtiyacı vardır.

İstanbul'a aşırı nüfus yüklemesinin nedeni, hiç şüphesiz bölgesel dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Ülke bütününde bir standartlaşma sağlanamadığı sürece, bu durum devam edecektir.

İstanbul'da ticaret devamlı büyüyerek İstanbul ve Marmara bölgesinin G.S.Y.H.'ya oranı % 38'i bulmuştur. Bu büyümeye karşın çevresel bozulmalar ortaya çıkmıştır.

Bu durum dünyanın genel durumuna paralellik gösterir. Kazanılan ekonomik büyüme karşılığında gelecek kuşaklarımızın doğal kaynaklardan yararlanabilmesi feda edilmiştir. Bir an önce alternatif politikalar üretip, yaşama geçirmeliyiz.

Bu çalışmanın amacı geleceğe dönük toplumsal bir değişimi inceleyerek, İstanbul'a örneklenebileceğini araştırmaktır.

ÖZET

1991 yılında dünyanın durumuna baktığımızda çarpıcı iki çelişik görüş ile karşılaşırız: **Ekonomi ve Ekoloji.**

Tüm dünyada ekonomi ile ilgili bütün göstergeler devasa boyutlara ulaşarak hızlı büyümeyi işaret ederken, çevresel göstergeler hızlı bir ekolojik yıkımı açıkça ortaya koymaktadır.

Ekonomistler, geleceğe dönük global ekonomiyi kendini-sürdürebilir biçimde şekillendirmeye çalışırken, 1960'lı yıllardan bu yana canlılığını sürdüren "Ütopya" cı düşünce bize bu gelişmeler ışığında yeni bir toplumun gelişini haber vermektedir: **Sanayi Sonrası Toplum.**

Sanayi-Sonrası Toplum, Liberalizm'den, Sosyal Demokrasi, Neo-Marksizm ve Radikal Çevreciliğe uzanan bir perspektifdeki sanayi-sonrası Ütopyaacıların alternatif modelleri üzerine sosyolog Boris Frankel'in çözümlenmeleri ile uygulanabilir "somut Ütopya" sını İstanbul'a örnekleyerek; bu toplumsal alternatifin biçimlenmesinde hangi parametrelerin girdisinin ortaya çıkacağını, biçimlenme ilkelerini, bileşenlerini kuramsal yöntemle belirlemeye çalıştım.

Sonuçta,

- . İstanbul'un yarı-otarşik yönetim biçimi ile jeopolitik ve biyo-bölgesel (kendine yeterliliği sağlayabilecek) bir alana bölünerek hem merkezi, hem ademi merkezi planlama modeline geçiren,
- . sağlıklı, demokratik kamu alanları yaratarak halkın temsil edilişi, hüküm verme, arabuluculuk, yönetimde kuvvetler ayrımı ilkesini güvence altına alan tüm hukuksal, kültürel, eğitimsel ve yönetsel yapıları kuran,
- . İstanbul'la Doğu bölgeleri arasındaki yaşam standardını azaltmak için bu bölgelerden gelen temel gereksinim mallarına yüksek fiyat ödenmesi politikası uygulayarak az gelişmiş bölge ekonomilerinin içsel gelişimini sağlayan,
- . nüfus akışını durdurmaya yönelik politikalar saptayan

alternatif modeli, sebatlı bir şekilde yaşama geçirmeye çalıştım.

İstanbul'la ilgili tasarım, biçimleme, imaj gibi çalışmaların günümüzde uygulamaya geçmesi, geleceğe dönük alternatif bir toplum yaşayışındakine oranla, çok daha ütöpiktir.

Eğer ülkesel ve bölgesel, bir üst ölçek kararlarla kent tasarımına yaklaşım sağlayabilirsek, bugünkü çaresizliğimizi bertaraf edebiliriz.

SUMMARY

Looking at to the world of 1991, we can see two conditions contract to each other. These are economy and ecology.

As all the economic appearances shows gigantic progress, on the other hand, an enviromental signs shows obvious ecologic destruction. Economists are trying to form global economy self-sustainable for future.

The Utopian thought which is on alive, since 1960, giving us the message of a new society, developing in the lights of these developments.

Post-Industrial society on the perspective of Liberalism, social democracy, neo marxism, and radical green movement has been analyzed by sociologist Boris Frankel, his synthesis can be applicable "concrate utopia" to form Istanbul.

In the formation of this, the aspects which will impact urban sites forming are analyzed:

- . -Istanbul with half- autocracy in governing (self-suffiency) can be divided to geopolitic and bio-regional limits to be planned centrally and non centrally.
- By creating healthy and democratic public spaces, rerepresentation and decission of people efforts of coming to agreement should be taken on care.
- To built all legal, cultural, educational and administrative constructions to guarantied seperated foces in governing.
- To apply high cost policies to the basic goods coming from Eastern part of the country. By decreasing difference of standard of living between Istanbul and East part. To help of under developed regionals.
- To set up policies for stoping movement to Istanbul and find out alternative models by stabile methods.

At the present, realization of designing, forming and imaginal studies about Istanbul is much more utopian than future alternative of society life models.

If, we could approach to urban desing by regional and city planning decissions with an upper scales, we can solve our present problem.

EKOLOJİK SİSTEMLERİN TANIMLANMASI VE KENTSEL MEKANLARLA KARŞILIKLI ETKİLEŞİM MODELİ

ÇEVRE SORUNLARI İLE İLGİLİ ÖLÇÜGEÇİM TANIMLANMASI

ÇEVRE SORUNLARI: KENTSEL ÇEVRE TANIMLANMASI İÇİN ÖLÇÜGEÇİM: KENTSEL ÇEVRE TANIMLANMASI İÇİN ÖLÇÜGEÇİM

GLOBAL ÖLÇÜGEÇİM ÇEVRESEL DEĞİŞİM VE ETKİLEŞİMLER

- KÜRESEL DEĞİŞİM
- İKLİM BİTİRİLMİŞ
- SU KAYBI
- ORMAN YIKILIMI
- ÇEVRE KİRLİLİĞİ

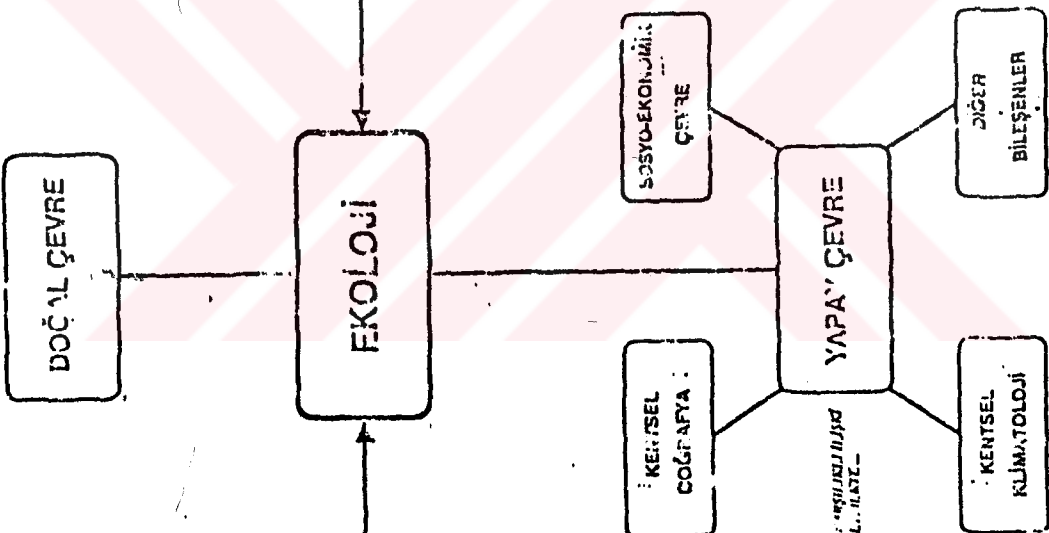
ÇEVRESEL ÖLÇÜGEÇİM ÇEVRESEL ETKİLER VE KENTSEL MEKANIN KARŞILIKLI ETKİLEŞİMİ

- KENTSEL ÇEVRE TANIMLANMASI
- KENTSEL ÇEVRE TANIMLANMASI
- KENTSEL ÇEVRE TANIMLANMASI
- KENTSEL ÇEVRE TANIMLANMASI

KENTSEL ÖLÇÜGEÇİM ÇEVRESEL DEĞİŞİM VE ETKİLEŞİMLER

- KENTSEL ÇEVRE TANIMLANMASI
- KENTSEL ÇEVRE TANIMLANMASI
- KENTSEL ÇEVRE TANIMLANMASI
- KENTSEL ÇEVRE TANIMLANMASI

DOĞAL ÇEVRE ÜZERİNE KURULAN YAPILARIN ÇEVRE ÜZERİNE ETKİLERİ

ÇEVRE SORUNLARI İLE İLGİLİ ÖLÇÜGEÇİM TANIMLANMASI

YAPISAL BOYUTLAR

YASAL VE KURUMSAL BOYUT

- YASAL ÇEVRE
- KURUMSAL ÇEVRE
- KURUMSAL ÇEVRE

SOSYAL BOYUT

- KENTSEL ÇEVRE
- KENTSEL ÇEVRE
- KENTSEL ÇEVRE

EKONOMİK BOYUT

- EKONOMİK ÇEVRE
- EKONOMİK ÇEVRE
- EKONOMİK ÇEVRE

FİZİKSEL BOYUT

- FİZİKSEL ÇEVRE
- FİZİKSEL ÇEVRE
- FİZİKSEL ÇEVRE

I. İKİ ÇELİŞİK DURUM:

YÜKSELEN GLOBAL EKONOMİ ve YIKILAN EKOLOJİ

Dünyanın ekonomik durumunu haber ve yorumlardan takip edenler, dünyanın aşağı yukarı iyi durumda olduğu, uzun dönemli ekonomik eğilimlerin ise umut verdiği sonucuna varacaklardır.

Ortada, ABD'nin bütçe açığı, 3. dünyanın dış borçları ve yükselen petrol fiyatlarının denge bozucu etkileri gibi bazı sorunlar vardır. Ancak bir iktisatçının gözüyle bakıldığında, işler hale-yola koyulur görünecektir.

1991 yılında dünya ekonomisinde keskin bir gerileme olmasını bekleyenler bile 90'lı yılların uzun dönemli ekonomik eğilimleri konusunda umutludur.

Ancak, çevre sorunları cephesinde bugünkü durumdan daha kötüsü olamaz. Belli başlı her gösterge, doğal sistemlerde bir bozulmaya işaret etmektedir. Ormanlar küçülüyor, çöller yayılıyor, ekim yapılan alanlar toprak üst tabakasını yitiriyor, Stratosfer Ozon tabakası incelmeye devam ediyor, sera gazları birikiyor, bitki ve hayvan türleri giderek azalıyor, hava kirliliği yüzlerce kentte sağlığı tehdit edici boyutlara ulaşmış bulunuyor ve nihayet asit yağmurlarından doğan zararlar her kıtada görülebiliyor.

Dünyanın durumuna ilişkin bu çelişik görüşlerin kökeni, ekonomi ve ekoloji'ye dayanmaktadır.

İktisatçılar mevcut eğilimleri tasarruf, yatırım ve büyüme açısından yorumlayıp çözümlerler. Kılavuzları genellikle ekonomik teori ve mevcut göstergelerdir; böylece gelecek, yakın geçmişin ekonomik verilerinden hareketle yapılacak bir tahminle görülür (Ekstrapolasyon).

İktisatçıların kendi konumları açısından bakıldığında, insanların ekonomik faaliyetleri üzerindeki doğal kısıtlamalar konusunda endişeli olmak için tek bir neden yoktur. Üstelik, ekoloji açısından son derece temel bir yer işgal eden taşıma kapasitesi ilkesinden söz eden bir iktisat metni zor bulursunuz.

İktisatçıların inancına göre, gelişmekte olan teknoloji her tür sınırı itip aşabilir.

İktisatçıların görüşleri, sanayi ve finans merkezlerinde, ulusal hükümetlerde ve uluslararası kalkınma kuruluşlarında egemen durumdadır.

Buna karşılık ekolojistler canlıların birbiriyle olan ilişkilerini incelerler.

Ekolojistler için büyüme süreçlerinin bir sonu vardır; yeryüzündeki eko sistemin doğal parametreleri bu sınırı oluşturur. Ekonomik faaliyetlerin, doğal sistemlere ve kaynaklara verdiği zararı; ekolojistler başkalarından daha net bir biçimde görürler. Bu görüşün düşünsel temelleri biyoloji dalında atılmış olsa bile, meteoroloji, jeoloji ve hidroloji gibi diğer bilim dalları da aynı görüşe katkıda bulunurlar.

Çevre konusunda kamu çıkarlarını savunan topluluklarca temsil edilen görüş şöyledir: Dar kafalı bir ekonomik büyüme politikasının sürdürülmesi, sonunda ekonomik çöküntüye yol açacaktır.

Ekolojistler, gelişmenin istikrarlı ve sürekli olabilmesi için ekonomik sistemlerin yeniden yapılandırılması gerektiğini görmektedirler.

TABLO I - SEÇİLMİŞ GLOBAL EKONOMİ ve ÇEVRE GÖSTERGELERİ

Gösterge	Gözlem
Ekonomi	
Gayrisafi Uluslararası Hasıla	Global mal ve hizmet üretimi 1990 yılında kabaca 20 trilyon dolara ulaştı. Bu rakam 1980 yılında 15.5 trilyon dolardı. (1990 fiyatları itibariyle.)
Uluslararası Ticaret	Uluslararası dünya ölçeğindeki tüm ihracat-tarım ve sanayi mallarıyla madenler-80'ler boyunca yılda yüzde 4 artarak 1990 yılında 3 trilyon dolara ulaştı.
İstihdam	Normal bir yıl yaşandığında, global ekonominin büyümesi milyonlarca yeni iş yaratır. Ancak ne yazık ki, yeni iş alanları yaratılması, işgücüne yeni katılanların sayısının çok gerisinde kalmaktadır.
Hisse Senedi	Hisse senedi yatırımcının güven duygusunun temel bir göstergesi olarak, New-York ve Tokyo borsalarındaki fiyatlar, 1989 sonları ile 1990 başlarında en yüksek düzeylerine ulaştılar.
Çevre	
Ormanlar	Dünyanın ağaç örtüsünde her yıl 17 milyon hektarlık bir azalma olmaktadır. Bu, Avusturya büyüklüğünde bir alandır. Tarla açmak, kerestecilik ve yakacak ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan ağaç kesimleri, yerine konulabilirlik sınırını aşmaktadır. Hava kirliliği ve asit yağmurları her kıtada giderek artan zararlara yol açmaktadır.
Toprak	Ekim alanlarından her yıl yitirilen toprak üsttabakası 24 milyon ton olarak tahmin edilmektedir. Bu aşağı yukarı Avustralya'da buğday ekilen alan kadardır. Otlak alanların bozulması Üçüncü Dünyada, Kuzey Amerika ile Avustralya'da yaygın bir olgudur.
İklim	Atmosferdeki başlıca sera gazı olarak karbon dioksit miktarı, fosil yakıt sistemi kullanımı ve ormansızlaşma yüzünden her yıl yüzde 0.4 oranında artmaktadır. 80'li yılların rekor düzeydeki sıcak yazları, 90'lı yıllarda daha yüksek sıcaklarla yinelenabilir.
Hava	Hava kirliliği, yüzlerce kentte sağlığı tehdit eder boyutlar alırken, bazı ülkelerde ürünlere zarar verecek düzeylere ulaşmıştır.
Bitki ve Hayvan Yaşamı	Gezegende yaşayan insan sayısı artarken, hayvan ve bitki türlerinin sayısı azalmaktadır. Doğal yaşam alanlarının tahribi ve hava kirliliği, yeryüzünün biyolojik çeşitliliğini azaltmaktadır. Yükselen sıcaklıklar ve Ozon tabakasının yıpranması, bu kayıpları daha da artırabilir.

İktisatçı Herman Daly'nin çok yerinde olarak belirttiği gibi,
"yeryüzüne, sanki tasfiye halindeki bir ticari kuruluşmuş gibi davranmada
temelden sakat bir yan vardır".

Sanki ortada dev bir sınıai şirket vardır ve bu dev şirket elindeki fabrikalardan birkaçını
her yıl sessiz sedasız satmaktadır; ne var ki, elinde bu satışları hiç göstermeyecek ölçüde
yetersiz bir muhasebe sistemi bulunmaktadır.

Sonuçta bu şirketin nakit girişi güçlenecek, kârları yükselecektir.
Kârların şirketin elindeki varlıkların erimesinden kaynaklandığını göremeyen
hisse senedi sahipleri, kendilerine sunulan yıllık raporlardan memnun olacaklardır.
Gelgelelim, bütün fabrikalar satılıp elden çıkarıldığında şirket yetkilileri, hisse senedi
sahiplerine ellerindeki hisselerin artık hiçbir değer taşımadığını bildireceklerdir.

Aslında yeryüzüne yaptığımız şey tam tamına budur.

II. YENİ DÜNYANIN DÜZENİNE DOĞRU. 1991

İçinde bulunduğumuz yüzyılın büyük bölümünde, ekonomik tartışmalar, sanayiye dayalı çağdaş bir ekonominin örgütlenmesinde kapitalizmin mi yoksa sosyalizmin mi en iyi yolu oluşturduğu üzerinde odaklaştı.

Bugün, Doğu Avrupa ülkeleri hızla piyasa ekonomisine geçip, SSCB çöküşün eşiğine gelirken, bu tartışmalar artık sona ermişe benzemektedir.

Ancak, bütün bu dönüşümlerin kaldırdığı toz duman yatışmadan da, ortaya yeni, daha temel nitelikli bir soru çıkmıştır:

Dayandığı doğal kaynakları ve çevre sistemlerini tahrip etmeyen, canlı bir ekonomi nasıl oluşturulabilir?

20 trilyon dolar hacme sahip global ekonominin ulaştığı devasa boyutlar ve sergilediği hızlı büyüme, çağımızın büyük başarısı olarak selamlanmaktadır. Ne var ki, çevre koşullarındaki bozulmanın hızı arttıkça, ekonomik sistemlerin işleyişi ile doğal sistemlerin kendi işleyişleri arasındaki açıklığı kapatma çabalarında uğranılan başarısızlıkların sonuçları gittikçe belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır.*

Belli başlı ekonomik göstergeler ne derse desin, eğer sağladığı varlıklı ortam gelecek kuşaklar pahasına yaratılabilmişse ve yoksul insan sayısı giderek artıyorsa, hiçbir ekonomi başarılı sayılamaz.

Çevre koşullarındaki kötüleşme ile ekonomik çöküşün birbirini karşılıklı beslediği yolunda bunca kanıt bakıldığında, yoksulların yazgısıyla gezegenimizin yazgısının birbiriyle yakinen bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Global ekonominin, çevre koşullarını sürdürdürebildiği bir düzene doğru yönlendirilmesi, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeylerde temel reformlarının gerçekleştirilmesini gerektirir.

Bir ülkedeki ormansızlaşmanın tüm gezegenin biyolojik zenginliğini azalttığı, bir kıtada çevreye saçılan kimyasal maddelerin bir diğer kıtada cilt kanserine yol açabildiği ve herhangi bir yerdeki (CO₂) emisyonunun iklim değişimini her yerde hızlandırabildiği bir dönemde, ekonomik politikaların belirlenmesi, artık tek başına ulusal düzeyde bir ilgi alanı sayılmaktan çıkmıştır.

Dünyanın içinde bulunduğu eko-toplumsal bunalım, alternatif toplumsal hareketlerle yeni ittifaklar yaratma olasılığını gündeme getirmiştir.

* Worldwatch Enst., Dünyanın Durumu 1991, sf:203

Ana Sol partilerin tükenişi, Kapitalizmin, doğal kaynakların sınırlarına dayanarak ekolojik yıkımı körüklemesi, Radikal ve alternatif kuramları daha çok dikkate almamız için bir nedendir.

"Küçük-güzeldir"e, yeşil ve barış hareketlerine, feminist ve eko-pasifist eleştirilere kulaklarımızı tıkarsak gelecekte kendimizi siyasi marjinalliğe mahkum ederiz.

Bir 'Toplumsal Alternatif Düşünce' belirlerken, temel anlaşmazlık konularını ortaya koyarak tartışmalıyız.

Kendini-sürekli kılabilen bir ekonomiye geçişin, beraberinde getireceği toplumsal değişim üzerindeki tartışma, 'Sanayi Sonrası Toplum' Kuramı üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Sanayi Sonrası Kuramcılarının çokluğu, görüş alanının genişliği, liberalizmden, radikal çevrecilik, sosyal demokrasi ve yeni Marksizm'e kadar bizi çerçevesine çeker.

III. 'SANAYİ SONRASI TOPLUM'UN GELİŞİ

Kendini sürekli kılabilen global ekonomiye geçiş, toplumsal değişimle mümkün olacaktır. 1960'lı yıllardan bu yana toplumsal değişim üzerine bir yandan ütopyacı düşünce canlandı, öbür yandan da bu düşünceye karşı bir tepki gelişti. Yeni bir çağın şafağını yaşadığımızı söylemek adeta klişeleşti.

Bu literatürü dikkatle izleyen Krishan Kumar şunları belirtiyor:

"Yeni toplum için önerilen adların bolluğu, aynı şekilde, hem bir çeşitliliği, hem bir çakışmayı göstermektedir. Çeşitlilik, değişikliğin gözlendiği temelerin yanısıra, bu değişikliği sağlayan başlıca güçlerin seçiminde gözlenmekte; çakışmaysa, sanayi toplumlarının evrimlerinin yeni bir aşamasına girmekte oldukları düşüncesinde kendini gösteriyor.

Bu evrim, yüzyıl önce Avrupa toplumlarını tarımsal bir toplumsal düzenden bir sanayi toplumu düzenine sokan dönüşüm kadar önemlidir. Bu yeni toplumu, Amitai Etzioni "modern-sonrası çağ", George Lichtheim "Burjuva-sonrası toplum", Herman Kahn "ekonomi-sonrası toplum", Murray Bookchin "kıtık-sonrası toplum", Kenneth Boulding "uygarlık-sonrası toplum" ve Daniel Bell de yalnızca "sanayi-sonrası toplum" olarak nitelendirmektedir.

Konuya daha olumlu açıdan yaklaşan bazıları da "bilgi toplumu" (Peter Drucker), "kişisel hizmet toplumu" (Paul Halmos), "hizmet sınıfı toplumu" (Ralph Dahrendorf) ve "teknotronik çağ" (Zbigniew Brezezinski) demektedirler.

Bir bütün olarak bakıldığında bu etkiler, günümüzde askıya alınmış ya da alınmakta olan şeylerin geçmişte neler olduğunu gösteriyor.

Kıtık, burjuva düzeni ve iktisadi güdünün egemenliği.

*Bu etiketler, ayrıca gelecek toplumun ana ilkesinin ne olacağına ilişkin beklentileri de gösteriyor. Bilgi, kişisel hizmetler, bilgisayar ve telekomünikasyon, elektronik teknolojisi..." **

Bir Sanayi Sonrası Toplum'a doğru ilerleyip ilerlemediğimiz oldukça tartışmalı bir konudur. Halen iktisadi güdünün egemenliği ile birlikte kıtık, kârın maksimizasyonu ve burjuva topluma yön vermeyi sürdürmektedir.

* Boris Frankel, Sanayi Sonrası Ütopyalar, sf: 15

Kahn, Bell ve öteki sağ çözümlenecilerin kullandıkları "tekntronik çağ" ve "bilgi toplumu" gibi sınıflarüstü etiketlere karşın, aslında egemen kooperatif düzenin savunucularıdır.*

Son 10-20 yılda ortaya çıkan ve toplumsal ilişkilerin ve kuramların özgürleşmesinin potansiyel olasılığını müjdeleyen çeşitli sanayi-sonrası düşünce okullarını dikkate alırsak; Sağ'dan Sol'a, sanayi-sonrası kuramcılarının çokluğu göz önüne alınırsa, bu çözümlenecileri yalnızca birer ideolog, ütopyacı ya da romantik olarak niteleyip, bir kenara atmak yanlış olur.

Sanayi-sonrası kuramları arasında uyuşturulamaz ideolojik perspektifler bulunmasına karşın, ele alınan konular arasında önemli oranda bir karşılıklı iletişim gerçekleşmiştir.

Bu nedenle, sanayi-sonrası kuramlarının liberal ve radikal çevreciliğin ve yeni Marksist düşüncenin önemli temsilcilerinin görüşlerini değerlendirmekte yarar var. Bu görüşleri sanayi-sonrası ütopyalar olarak nitelendirebiliriz. Bunlar özellikle daha çok eşitliği, hoşgörüyü, barış içinde bir çevreyi ve aşırı tüketim ile rasyonel olmayan bir toplumsal üretim ve dağıtımına son verilmesini savunan yazarlar ve hareketlerdir.

Bahro, Gorz, Jones ve Toffler'in yapıtları, liberalizmden sosyal-demokrasi, Marksizm ve radikal çevreciliğe kadar uzamış geniş bir görüş alanına (günümüz sanayi-sonrası ütopyacılığının çerçevesi de bu alanı kapsar) kolayca ulaşmamızı sağlar.

* Boris Frankel, Sanayi Sonrası Ütopyalar, sf: 15

**IV.
SANAYİ SONRASI ÜTOPYACILARI
KİMLERDİR?**

1. Alternatif İktisadi Modeller:

- Yeni üretim ve değişim biçimlerini nasıl değerlendiriyorlar?
- Kooperatiflere, gayri-resmi iş sürecine, ademi merkezi üretime, kendin yap üretimine ve benzer olgulara nasıl bakıyorlar?
- Mevcut kapitalist toplumların analizi, sanayi sonrası iktisadilerin yeni kaynaklarıyla uygun biçimde ilişkilendirilebiliyor mu?
- Sanayi Sonrası Kuramcıları, planlamaya, devletsiz kominlere ya da yerel, ulusal ve doğa ötesi örgütlenme ve değişimine ne ölçüde önem veriyorlar?
- Piyasa belirleyici mi olacak, yoksa yerini başka bir mekanizmaya mı bırakacak? En önemlisi daha geniş çaplı bir bütünleşmenin, ya da daha yüksek düzeyde kendine yeterliğin sonuçları nelerdir?

2. Bürokratik Refah Devletlerine Alternatiflerin Olabilirliği:

- Alternatif bir Sanayi Sonrası İktisadinin merkezi sorunu, alternatif sosyal yardım hizmetleri konusudur.
- Toplumsal değişim savunucularının mevcut bürokratik refah devletlerinin yerine, kendine yeten devletsiz hizmet biçiminin mi, ademi merkezi sosyal yardım sisteminin mi, yoksa bir başka mekanizmanın alması gerektiği üzerine fikir birliği yoktur. AGG* kavramı, mevcut sosyal yardım planlarına bir seçenek olarak mı öne sürülmektedir?
- Kadınların temel kominlerde, ya da piyasa sosyalizmi koşullarında yaşamaktan yarar sağlayıp, sağlamayacakları, yaşlıların, çocukların ve yoksulların ihmal edilip, edilmemesi sorgulanmalıdır.

3. Eko-pasifizm Ya da Sanayi Sonrası Militarizm Ve Sömürüye Dayalı Kuzey-güney İlişkileri:

- Büyük askeri-sanayi komplekslerden temizlenmiş bir Sanayi Sonrası Toplum olabilir mi?
- Nükleer silahlar konusunda ütopyacıların tutumu nedir?
- Bahro, sanayisizleşme hedefi ile nükleer alanda silahsızlanmayı savunuşunu uzlaştırabilir mi?
- Küçük-güzelde'in, ademi merkezleşmenin ve uygun teknolojinin gerçekleşmesi halinde alternatif bir savunma sistemi mümkün müdür?
- Sanayi sonrası kuramcıları küzey ülkeleriyle, üçüncü dünya ülkelerini ihmal edecek ölçüde fazla mı ilgileniyorlar?
- Güneydeki bunalımların çözümü ve askeri aygıtların sökülmesi, Sanayi Sonrası Toplumların gerçekçi biçimde tasarınlanmasına yeter mi?

4. Sanayi Sonrası Siyaset:

- Seçim siyasetinde devlet gücüne ve katılımı reddeden toplumsal hareketler, sonunda etkisizleşmeye mahkumlar mı?
- Günümüzde egemen tarihsel, iktisadi, siyasal ve askeri eğilimler dünya çapında ve bölgesel olarak daha geniş bütünleşme yönündüyse, ademi merkezleşme ve demokratik özerklik, yan otorşik siyasal ekonomik hedefler olmaksızın nasıl banyaya ulaşabilir?

5. Kamusal Ve Özel Alanların Yeniden Tanımlanması:

- Yeni teknoloji çok sayıda insanın evinde çalışmasına elverecekse, aile yapıları ve cinsiyetlerin rolü ne olacaktır?
- Mevcut siyasal ve dinsel, eğitsel kurumlar ve iletişim kurumları ağıktan açığamerkezi ve hiyerarşik toplumsal yapılarca biçimlendiriliyorsa, kamuya ilişkin ve özel hangi sanayi sonrası ilişkiler daha çok demokrasi, hoşgörü ve eşitlik sağlayabilir?
- Ulusal düzeyde ara bulucu kurumlar olmaksızın yerel planda ve dünya çapında toplumsal yaşamın örgütlenmesi mümkün müdür?
- Merkezi devlet kurumları olmadan, eğitimde, hukukta ve vb. evrensel değerler olabilir mi? Ya da siyasal ve kültürel kurumların merkezden kopmasıyla yeni bir taşralık ve yeniden feodalleşme dalgası mı gelecek?

* AGG, Asgari Gelir Garantisi

1- Alternatif İktisadi Modeller:

RUDOLF BAHRO	ANDRE GORZ	BARRY JONES	ALVIN TOFFLER
<p>"Radikal çevrecilerin, son yirmi yılın karşı kültür akımlarının temsilcisi. Yeşil fundamentalist, yarı dinsel alternatif bilim biçimleri temsil eder"</p> <p>Bahro, radikal anti-sınai ve anti-kapitalist düşünceyi savunur. İktisadi modelinde paranın olmadığı, kendine-yeterli her biri 3000 kişilik temel komünler ağını ve bürokrasinin radikal biçimde ademi merkezleşmesini öngörür. Bahro, temel topluluklar arasında değişim etkinlikleri ve bu düzeyin üzerindeki arasında eşgüdüm için piyasalar düşünür. Bunların tabandan yukarıya ulaşan ve temel gereksinimleri karşılayan piyasadın bağımsız bir ekonomi kurmasını düşünür. Bahro, tam anlamıyla bir teknoloji ve sanayi düşmanıdır. Sanayi-sonrası ütopyasında kesinlikle teknoloji ve sanayiye yer yoktur. İnsan'ın kurtuluşunu, yan-dinsel, yarı-ruhsal bir anlamda saldırganlıktan rekabetten ve mal ve güç biriktirme isteginden uzaklaşmada bir "kültürel devrim" de görür.</p>	<p>"Radikal sendikacılık, Batı Marksizmi ve Marksizm sonrasının temsilcisidir."</p> <p>Gorz, temel komünlere inanmaz, devlet planlamasının zorunlu olacağını kavrar, emek'ten tasarrufu savunur. Sıfır büyüme ve merkezi planlamaya dayalı durağan ekonomiyi öngörür. İleri yüksek teknolojiyi benimser. Küçük, yerel özerkliği ve otarşik uygulamayı bir arada, büyük, teknik olarak bütünleşmiş üretim, bilgi ve yönetim düşünür.</p> <p>A. Gorz, modelini "olası bir ikili toplum ütopyası" olarak adlandırır.</p>	<p>"Atari demokrasisi değerleri ve fabiuscu değerlerin radikal kuramla karışımını temsil etmektedir."</p> <p>İktisadi bütünleşmeyi öngörür. Yüksek teknolojinin yeni iş alanları yaratacağını savunur. Tüm küçük özel sektör büyüyecektir. Model karlılığın canlanmasına dayanır. Gelir pastası sanayisizleştirilmiş kesimlere uyumlu biçimde bölüşümünü savunur. Mevcut siyasi iktisadiler içinde kalınarak bir çözüm bulunacağını savunur.</p>	<p>"Merkez sağ'ın temsilcisidir."</p> <p>Toffler, çokuluslu sanayi-sonrası şirketlere, uluslar ötesi şirketlere dayalı toplum ve kendin-yap ilkesi, piyasanın işlemediği ekonomiyi öngörür. Kendi mal ve hizmetlerini üretip tüketen insanlar "üretici"* yi ortaya koyar. Piyasanın yok oluşuna dayanan radikal toplumsal çeşitlilik ve ademi merkezleşme imgesi sunar. Yabancılaşmamış ve çevreye duyarlı yeni üretim biçimleri, piyasasızlaşmış dünya ekonomisini savunur.</p> <p>A. Toffler, modelini "pratopya" olarak adlandırır.</p> <p>* Üretici: Üretici ve tüketici sözcüklerinden üretilmiştir.</p>

2. Bürokratik Refah Devletlerine Alternatiflerin Olabilirliği:

RUDOLF BAHRO	ANDRE GORZ	BARRY JONES	ALVIN TOFFLER
<p>ahro, paranın olmadığı temel omünler ağında AGG* ievzubahis olamayacağı gibi ahro, refah devletini ortadan aldırarak ister. Sosyal ücret rogramlarının yaygın olarak evletçe yürütülmesine pek gerek uyulan idealize bir komünal raşam imgesi sunmaktadır.</p>	<p>Toplum ve etkinlikleri özerk ve özerk olmayan alanlara ayırır. Çalışma sürelerinin, iki-üç part-time iş olanağı ve değişik mevsimlerde çalışma gibi yenilenmesini, öğrencilerin sosyal alanlarda zorunlu çalışmayı, sevimsiz alt-hizmet alanlarında dönüşümlü olarak çalışmasını öngörür. Ev işinin emeğinin toplumsallaşmasına ücret ödenmesine karşı çıkar. Gorz, belirgin özelliği komünal dayanışma, eğlence araçları, sanayileşmiş sağlık ve eğitim hizmetleri olan bir toplum savunuyor. Bununla birlikte kendine-yeterli komünler yerine devlet kuruluşları tarafından yerine getirilecek yaşamsal rollerin varlığını kabul ediyor.</p>	<p>Yetişkin dönemlerinde insanların istediği iş ve okula girip çıkabilmesi, boş zaman ve kişisel gelişme için daha fazla süre öngörür. Alternatif sosyal ücret toplumu önerir. Sosyal ücret programlarını yüksek teknoloji bağlamında süreden yüksek hatta daha zengin tüketim düzeylerinde tasavvur eder. AGG devlet kontrolündedir.</p>	<p>Üreketiciler bile para olarak bir miktar paraya ihtiyaç duyarlar. Merkezi yönetilen AGG'nin sektörleşmesini öngörür. Devletin yürüttüğü sosyal ücret programları, küçük üretken sermaye-yoğun özel sektör, emek-yoğun özel ve genel ölçütlere dayalı hizmet sektörü haline gelmesini öngörür.</p>

AGG: Asgari Gelir Garantisi

3. Eko-pasifizm Ya Da Sanayi-sonrası Militarizm Ve Sömürüye Dayalı Kuzey-güney İlişkileri:

RUDOLF BAHRO	ANDRE GORZ	BARRY JONES	ALVIN TOFFLER
<p>Bahro, mevcut tüm askeri stratejilere, politikalara ittifaklara, ve nükleer enerjiye karşıdır. Galtung'un* homo-occidentalis'inin eko-pasifist bir insana dönüşümüyle savaşın nedenlerinin ortadan kalkacağına inanır.</p> <p>(*) <i>Avrupa uygarlığının doğasında saldırgan bir Hint-Germen özellik vardı ve bu özellik kendini Anadolu'da Hititlerde, Troya'da Yunanlılarda ve Roma'ya karşı savaşları sırasında Germen kabilelerinde göstermişti. Galtung bu karakter tipine-homo occidentalis der. Ayrıca bunun aşırı bir varyantı olarak Nazileri homo-conquistader olarak tanımlar. Avrupa uygarlığının derin bir dönüşümünün gerekliliği bu homo-occidentalis ya da homo-conquistader'un manevi olarak defedilmesini de içerir.</i></p>	<p>Barişçi, demokratik, çevre bilinçli toplumu savunmasına karşın bağımsız Avrupa nükleer sistemini savunur.</p>	<p>Jones, Nükleer güce karşıdır. Ancak NATO, ANZUS ittifaklarını ve politikalarını destekler.</p>	<p>güce karşı olduğunu söylemesine rağmen NATO, ANZUS gibi mevcut ittifakları, politikaları savunur.</p>

4. Sanayi-Sonrası Siyaset:

RUDOLF BAHRO	ANDRE GORZ	BARRY JONES	ALVIN TOFFLER
<p>Bahro, Devlet'e karşıdır. Bir Sivil Toplum düzenicisidir. Geleneksel partileri reddeder, doğal uzlaşmaya dayalı toplumu savunur. Bahro, sendikalara da karşıdır. İşçi sınıfını kapitalistlerle işbirliğinde görür ve onları "sömürücü sınıf" diye adlandırır. Sendika karşıtı yeni toplumsal hareketleri öngörür. İşçi sınıfı pasifize edilmiştir, Megamakine'yi korumak için sermayeyle işbirliği halindedir.</p>	<p>Gorz, iyi hükümet, iyi devlet, iyi iktidar biçimi olamayacağını ve toplumun kendi örgütlenmesiyle değil, yalnızca örgütlenmenin onlara sunduğu öz örgütlenmenin planı özerklik, işbirliği ve gönüllü değişme erdemleriyle "iyi" olabileceğini ilan eder. Sınıf mücadelesini bir kenara bırakıyor ve "yeni-proleterya" yı savunuyor.</p>	<p>Mevcut parlamenter sistemin devamını savunur.</p>	<p>Toffler, "sendika yapısı ve pratiği ideolojisi değişecek, daha kurumsal, homojenlikten uzak kendi örgütlenme biçimini bulacaktır" der. Mevcut parlamenter sistemi benimsemez.</p>

5. Kamusal ve Özel Alanların Yeniden Tanımlanması:

RUDOLF BAHRO	ANDRE GORZ	BARRY JONES	ALVIN TOFFLER
<p>Bahro, "temel komünler"de ne tür ailelerin varolacağını belirtmez, ancak, ataerkilliğin tahakkümüne saldırır.</p> <p>Devlet kurumlarına rol bırakmamaktadır. Bahro, Avrupa aydınlanma geleneğine sıkı sıkıya bağlıdır. Anti-Modernist'dir.</p>	<p>Gorz, aile ilişkilerine ilişkin olarak başkaldırcı, anarşist ve toplumsal yabancılaşıma açısından oldukça karamsar bir bakış açısı sergiler.</p> <p>Gorz, çekirdek bir eğitim programından yanadır. Zorunlu eğitimi tamamladıktan sonra her birey, dört temel sektörün en az birinde (tarım, madencilik, demir-çelik, sanayi, inşaat ve bayındırlık; kamu sağlığı ve hastaların, yaşlıların ve çocukların bakımı) zorunlu çalışma yapacaktır. Bunun karşılığında tam ücret alacaktır. Gorz, çeşitli post-modern estetik ve bilimsel pratikle flört etmesine rağmen Avrupa aydınlanma geleneğine bağlıdır.</p> <p>Radikal bir anti-kapitalist ve anti-bürokratik tutumu, sosyalist çoğulculuk ve küçük çaplı iktisadi örgütlenmelerin yanı sıra, koruyucu kurumlar da varsa yaşayabileceğini kabul eden bir gerçekçilikle birleştirmek istemektedir.</p>	<p>Jones, aile ilişkilerinde feminist değerlerin yaşamı zenginleştirdiğini, erkeklerin ev içi çalışmaya katılmasından yana olduğunu söyler.</p> <p>Kitlesel işsizliği yaratan zemine karşı çıkarak, yeni mesleklerin daha fazla toplumsal eşitliğin ancak iş olanaklarını kapsamlı bir şekilde genişlemesiyle doğacağını savunur.</p>	<p>"Bugün gerçekte, elektronik evin geleceğin normu olup olmayacağını bilemeyiz. Buna karşın, şimdi tanımlandığı gibi, önümüzdeki 20-30 yıl içinde emek gücünün % 10-20'si bu tarihsel dönüşümü gerçekleştirirse tüm bu ekonominin, kentlerin, çevrenin, aile yapısının da değişeceğini kavranmalıdır."</p> <p>Çekirdek aile egemenliğinin sonunu savunur, çoğulcu aile biçimlerinin varolacağını bahseder. Yeniden eğitimi savunur.</p> <p>Toffler'in elektronik evde çalışma imgesi, bir terminale bağlı, iş paylaşacak kadar çok kazanan, kendi işini tasarımıyabilen, yüksek ücretli meslek sahibi, ya da iş adamı hayaline dayalıdır.</p> <p>Çocuk merkezli aileler arındıkça zorunlu eğitim azalacaktır. Çalışma ve eğitim elektronik evde kaynaştıkça, çekirdek aile kavramının yerine daha olgun ve kişiler arası çeşitli ilişkiler ve aile biçimleri ağıdıkça, yeni çocukluk ve gençlik biçimlerinin gelişeceği.</p>

RUDOLF BAHRO

Kendine yeterli ulusal temel kömürler ağının kapitalizm sonrası bir toplumda çözülmesi gereken karmaşık örgütsel sorunların üstesinden nasıl geleceğini düşündüğü açık değildir. Kapitalist piyasa mekanizmaları, devlet kurumları dışında toplumsal eşgüdümün egemen biçimi olmaktan çıkarsa - ki Bahro ayrıca devlet bürokrasisinin radikal biçimde ademi merkezileşmesini ve giderek yok olmasını destekler- eşgüdüm nasıl sağlanacaktır? Paranun olmadığı bir ekonomide, ücretli toplumsal planlar olmaksızın toplumsal doğal kaynakların eşgüdümü ve rimsiz kırsal alanlarda veya yoksul kentsel alanlarda yaşayan insanların için geçimi güvenceye alacak kurumsal mekanizmalar; adalet, eğitim, savunma, iletişimin düzenlenmesi için mekanizmalar; uluslararası ticareti ve yardımı kolaylaştıran, ya da otarşik tecrit durumunu ve sifir büyümeyi koruyan mekanizmalar nasıl kurulacaktır. Teknoloji ve sanayii reddeden Bahro'nun çilekeş kömürler modeli, insanların rekabet ve mal biriktirme isteklerinden vaz geçmelerine bağlıdır.

ANDRE GORZ

Toplumsal yaşamı iki alana ayırması aşırı şematiktir. Özerk ve özerk olmayan alanlardan oluşan ikili toplumu aşırı düzenlidir. Ayrıca, dayandığı farklı yönetim ilkeleri yapay ve geleş güzeldir. Toplumsal sektörlerle örgütlenme ilkeleri arasındaki bu katı uyum Gorz'ün en zayıf yanındır. Bir yandan özerk ve özerk olmayan toplumsal ilişkileri ayırmaya çalışırken öbür yandan eğlence araçları, piyasanın yok olup gidişi (Toffler) ve demokratik devlet planlaması kavramlarını birleştirmeye çalışan Gorz aynı zamanda büyük teknoloji ile küçük-güzeldir anlayışını uzlaştırma çabasına zorlanmaktadır. Bir yanda küçük, özerk ve otarşik uygulama; öbür yanda büyük, teknik olarak bütünleşmiş üretim, bilgi ve yönetim. Gorz uzmanlaşmış teknik ve örgütlenmeye ilişkin ayrıntılı bilgiyle kapitalist yüksek teknolojinin pek çok biçimiyle sosyalist toplumsal ilişkinin uyumsuzluğunu

BARRY JONES

Kitlesel kamu eğitiminin araştırmanın meslek eğitiminin ve yeni kapsamlı toplumsal refah biçimlerinin yaşamsal önemdeki rolünü vurgulayan Jones, fabius'culuğun son yüzyıldaki deneyiminden habersizdir. Önemli toplumsal reformlara ve yaşam düzeyindeki gelişmelere karşın fabius'cular daha yaygın eğitim, toplumsal refah ve devlet müdahalesinin sosyalizme geçiş sağlayacağı konusunda temel olarak yanılmışlardır. Benzer biçimde eğitimin ve devlet müdahalesinin kapitalist sanayi toplumunu eşitlikçi bir sanayi sonrası topluma dönüştürebileceği iddiası inandırıcı değildir. Sanayi sonrası toplumu kapitalist ya da kamu sektörü ve özel sektörden oluşan karma ekonomiye dayalı algılarken "hizmet sonrası toplum" dediği aşamayı da ekler. Kendi toplumsal evrim kuramına yedirilmiş fazlaca teknolojik bir determinizm düşüncesindedir.

* *Amerikalı sanayi sonrası kuramcısı Bertam Gross'un ortaya koyduğu kavram.*

ALVIN TOFFLER

Hem yerel, hem global düzeyde piyasaya dayalı, ya da sosyalist üretim ve bölüşüm olmaksızın 'üreticiler toplumsal düzeni' nasıl varlığını sürdürebilir. Toffler'in günümüzdeki kapitalist uygulamaları analiz yöntemi en kötü uygulamaları görmezden geliyor ve yenileştirici potansiyeli abartıyor. Yeni dünya ekonomisini doğuran aynı iktisadi ve teknolojik güçlerin kendi başlarına yerel, üreticimci piyasa dışı sektörlerin sanayi temelini ve iktisadi açıdan yaşam olanağını yok etmeyeceğini, ya da ciddi biçimde baltalamayacağını göstermemektedir. Toffler, piyasasızlaştırılmış bir dünya ekonomisi nasıl oluşacağını açıklayan ikna edici bir analiz sunmamaktadır. Bu ekonominin nasıl olupta yerel ve çok uluslu iktisadi değişimlerin canlı bir karşımı olarak varlığını sürdürebileceğini de göstermemektedir.

V- TEMEL İLKELERDE ALTERNATİF DÜŞÜNCELERDEKİ ANLAŞMAZLIK KONULARI:

BORİS FRANKEL'İN ÇÖZÜMLEMELERİ

A- Daha Geniş Boyutlu Bütünleşme Ya da Daha Çok Kendine Yeterlilik:

Toplumsal ilişkilerin sosyalist ya da kapitalist bir pazardaki kurumların başarısına bağlı olmadığı bir toplum isteniyorsa, toplumsal ilişkiler planlanmak zorundadır.

Öte yandan, demokratik denetimin de en üst düzeyde olması için çalışılıyorsa, devlet planlaması yönetilebilir oranlardaki jeopolitik ve biyo-bölgesel alanlarla sınırlı kalmalıdır.

"Somut ütopya" * nın, yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerin hepsini kapsayan daha incelikli kentsel ve diğer yönetsel örgütlenme birimlerine gereksinimi olacaktır. Yarı-otarşi stratejisi, yeni demokratik devlet kurumlarının olması gereğini kabul eder. Bu yeni devlet kurumları ücretli işgücünün çoğunu istihdam edecek, ayrıca sosyal ücret programlarını ve AGG sağlayacaktır.

Bizi teknolojik ve sosyo-ekonomik güçlerin gitgide daha geniş çapta bütünleşmesine doğru sürükleyen köklü siyasal-ekonomik eğilimler göz önüne alındığında, yarı-otarşi stratejisini savunmak ütöpiktir.

Ancak, kapitalist toplumlardaki geleneksel siyasal-ekonomik politikaların işsizlik, yoksulluk, ekolojik yıkım ve nükleer savaş tehdidi gibi sorunları çözeceğine inanmak daha ütöpiktir.

B- Merkezileşme ya da Ademi Merkezileşme:

Büyük toplumların etnik, dilsel, sosyo-kültürel ya da biyo-bölgesel ölçütler temelinde gerçekten özerk cumhuriyetlere rasyonel biçimde bölünmesi, uzun vadeli siyasi hedef olmalıdır.

Ulusal düzeyde merkezi planlama.

Çeşitli vergi toplama biçimleri (mali gücün aşırı yoğunlaşmasını önlemek için vergi toplama, yerel ve bölgesel oranlarda paylaşılır.) ülke para ve dövizlerinin denetimi, uluslararası ticaret denetimi, kambiyo mekanizmaları, posta iletişim merkezi, bütçe eşgüdümü, hammaddeler, enerji, yakıt (rüzgar ve güneş enerjisi gibi yerel, küçük çaplı yenilenebilen kaynakların daha verimli olduğu ve daha kolay yönetilebildiği durumlar dışında) çelik, demiryolu, havayolu, denizyolu, ulaşım araçları, makineler, ağır donanımlar, ulusal araştırma, geliştirme etkinlikleri ulusal düzeyde planlanmada ele alınacaktır.

Yerel ve bölgesel düzeylerde ademi merkezi planlama.

Demokratik tarzda denetlenen devlet sektörü kurum ve işletmelerinde (sağlık, eğitim, çocuk bakımı alanlarında "sosyal ücret" programları tüketim malları üreten fabrikalar, çiftlikler, kamu yönetimi, yerel taşımacılık, kültürel kurumlar vb.) istihdam.

Bu hizmetler piyasa-dışı mekanizmalara bağımlı olacak ve ilgili tüm vatandaşlar, tüketiciler ve üreticilerin (dolaysız ya da yarı dolaysız) katıldığı genel siyasal müzakerelerle yönlendirilecektir.

Yerel ve bölgesel devlet sektörü kurumları için mal üretecek ya da hizmet sunacak kendi-kendine örgütlenmiş işçi kooperatifleri.

Bu kooperatifler, piyasa mekanizmaları ile devlet planlaması karışımına göre işleyecektir.

Ademi merkezi devlet sektörü kurumları için mal ve hizmet sağlamak üzere sözleşme yaparken yöredeki ve bölgedeki kooperatifler birbirleriyle rekabette özgür olacaklardır.

Ancak kooperatiflerin etkinliğini düzenleyen piyasa mekanizmaları piyasa-dışı ademi merkezi ve merkezi planlama mekanizmalarınca sınırlanmış ve kısıtlanmış olacaktır.

Planlama ilkeleri dışında çalışma ve aşağıdaki mekanizmalara bağımlı olan bireysel üreticiler ve üretici aileler. Yiyecek, zanaatlar kişisel hizmetler ve onarım gibi mal ve hizmetlerin tedarikini ve gelir büyüklüğünü belirleyen arz ve talep mekanizmaları, bireylerin, ailelerin ve küçük grupların, parasız, kendine-yeterli işlemlerle mal ve hizmet sağladığı "üretim" ya da basit takas.

Sistemde zorluk, üretim ile tüketimde sorumluluğun merkezi ve ademi merkezi yetkililer arasında paylaşıldığı alanlarda olacaktır.

C- Devlet Planlaması Ya da Piyasa Mekanizmaları, Basit Takas, Öteki Esgüdüm Mekanizmaları.

Kooperatif, basit takas ya da alternatif küçük çaplı işletme biçimlerini ve çok küçük piyasa hizmetlerini sunmalarına olanak sağlanmalıdır. Piyasa mekanizmaları, takas varlığını sürdürecektir. Toplumsal hedef, kişisel hizmetlerin, yiyeceklerin, onarımın ve öteki temel mal ve hizmetlerin ya da boş zaman gereksinimlerinin gayri resmi bir biçimde sağlanmasını özendirmek olmalıdır.

* B. Frankel modelini "somut-ütopya" olarak adlandırıyor.

D- Eko-Pasifizm ya da Savunmacı Savunma Sistemleri.

Nükleer caydırıcı sisteme ve saldırgan stratejilere şiddetli muhalefet yapılarak kısa vadede savunmacı savunma sistemleri yaşama geçirilecektir. Nükleer ve kimyasal silahlar, lazerli yüksek teknoloji icatları, uydular vb. çağdaş toplumsal düzenlerin hiçbir biçimde dışında şeyler değildir. Bunlar, siyasal ve iktisadi güç ilişkilerinin doğası, esaslı bir değişime uğratılmadan kesip atılamazlar.

Askeri araştırma ve geliştirme çalışmaları yüksek teknoloji geliştirme çabalarının başlıca yeni biçimlerini oluşturmaktadır.

Eğer bir ulusun teknolojik, mali, siyasal ve askeri kaynakları NATO ya da ANZUS gibi ittifaklara tahsis edilmişse yarı-otarşi imkansızdır. Eko-pasifizm önümüzdeki on yıllarda yakalanabilecek bir hedef değildir. Planlı yarı-otarşinin ayrılmaz parçası olarak savunmacı savunma sistemleri varolmak zorundadır.

E- Bölgesel ve Ulusal Hukuksal, Siyasal Yapılar ya da Devletsiz, Dolaysız Küçük Çaplı Demokrasi Biçimleri.

Sağlıklı, demokratik sanayi-sonrası sosyalist kamu alanları, bu alanlara karşılık gelen, ayrıca hüküm verme, arabuluculuk, halkın temsil edilişi ve yönetimde kuvvetler ayrımı ilkesini güvence altına alan tüm hukuksal, kültürel, eğitimsel ve yönetsel yapıları gerektirirler.

Ne temsili ne doğrudan demokratik yapılar kendi başlarına yeterli değildir. Gerekli ve uygulanabilir olan bu ikisinin bileşimleridir. Tüm vatandaşlar karar-alma sürecine katılımı en üst düzeyde yarı-otarşik toplumda siyasal hedef dolaysız ve yarı-dolaysız demokratik yapıların gerçekleştirilmesi umudu sunduğuna, siyasal-ekonomik yeniden üretimin yaşamsal önemdeki maddi araçlarını sunar.

F- Dünya Çapında Tek Bir Yaşam Standardı ya da Kuzey-Güney Arasında Süren Farklılıklar.

Yarı-otarşi stratejisi mamul mal ihracını Kuzey'den büyük ölçüde azaltarak ve bu sayede Güney'den temel ürün ithalatını azaltarak ya da Güney'den satın alınan temel mallara yüksek fiyat ödemek 3. Dünya ekonomilerine içsel gelişme sağlamak gerekir.

Kuzey'de değişen ekonomik bir bilinçlik, OECD ülkelerine kapsamlı bir silahsızlanma ve egemen piyasa mekanizmalarının tasfiyesi ya da en alt düzeye indirilmesi, içe dönük ulusal ekonomiler planlı yarı-otarşik hedefe dayalı yeni işbirliği biçimlerine yöneldikçe uluslararası ticaret rakamlarını büyük çapta değiştirebilir.

Her yıl 3. Dünya ülkelerinde silahlanmaya ayrılan 800 milyar ABD doları 10-70 yıl içinde yoksulluk ve hastalığın en kötü biçimlerini ortadan kaldıracaktır.

Dünya silahlanma yarışı sona ermeden sanayi-sonrası eşgüdüme inanılmalıdır.

G- Hümanist-Rasyonalist Geleneğin Uygulanması ya da İrrasyonel Natüralist Kültür Değerlerle Daha Çok Yakınlık.

Halkın çoğunluğu kişisel düzenlemelerde, irrasyonel geleneklerde ve büyü terapilerde daha çok güvence bulursa yeni bir demokratik kamu alanı yaratılamaz.

Püritenliğin, ırkçılığın, cimsiyet ayrımcılığının, homofobinin sömürücü ve yasaklayıcı öğelerini reddeden kültürel çeşitlilik ve natüralizmin desteklenmesi ve doğanın egemenliği gerek duyduğumuzdur.

Yeni bir rasyonalizm.

Dinsel ya da din dışı haksız saldırılara karşı vandaşların medeni haklarını koruyacak yasalar gerekir. Uygulanabilir bir somut ütopya demokratik yönetime yardımcı olan toplumsal ilişkiler ve değerlere bilinçli biçimde bağlı, yönetimi içeriden yiyip bitirebilecek olumsuz ve yıkıcı düşünce ve uygulamalardan bilinçli olarak sakınan vatandaşlara dayanmalıdır.

"Gezegen Bilinci" yerel halkı uluslararası topluluklara bağlarsa, bunun anlamı: ya yeni global dinlerin, ya da dinsel geleneğin mevcut kalıntılarının sınırlarını aşan bir "laik"leşmenin bir uzantısının varlığı olacaktır.

SONUÇ

İSTANBUL İÇİN YARI-OTARŞIK STRATEJİ:

- Blyo-Bölgesel kendini sürdürebilir ve kendini yönetebilir alanın sınırlarının saptanması (mevcut çevre analizi'ne yeni parametrelerin girdisi ile saptanan yöntemin kullanılması) ve bu çerçevede sosyal ekonomik hedeflerin belirlenmesi.
- Ademi merkezleşme ile yeni devlet kurumlarının yaratılması, yeni piyasa mekanizmalarının girdisi. (Üreticiler, Basıl Takas, Kooperatifler...)
- Merkezli Planlama ile doğal kaynakların sınırlarının saptanarak eşgüdüm mekanizmasının çalışmasını sağlamak, bazı hizmetlerin -ulaşım, posta, uluslararası ticaret defetimi, bütçe eşgüdümlü, ulusal araştırma ve geliştirme etkinlikleri gibi- ulusal düzeyde planlamasının ele alınmasını sağlamak.

- Sosyal ücret programları ve AGG*;

Bu konular ulusal standartlaşma politikası çerçevesinde ele alınmalıdır. Biliyoruz ki, İstanbul'un giderek büyüyen nüfusunun temel sebebi bölgesel dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Marmara Bölgesi G.S.Y.H.'nin % 38.33'ünü oluşturmaktadır. İstanbul'un tek başına G.S.Y.H.'ya oranı % 23'ü geçmiştir. İstanbul'a yerleşmeye gelen insanların bölgelerinde bu durum % 0.1 en fazla % 2 arasındadır.

Bu uçurum aşılmalıdır. Bu bölgelerin içsel ekonomik gelişmeleri teşvik edilmelidir. (Örneğin bu bölgelerden alınan temel tüketim mallarına yüksek fiyat ödenmesi asgari gelir garantisi sağlanması, sosyal ücret alanların eğitim, sağlık, bakım gibi geliştirilmesi).

Buna karşılık İstanbul'da bir geçiş dönemi süresince AGG sunulmamalı, Alternatifi olarak sosyal ücret alanları geliştirilmelidir.

Az gelişmiş bölgeler de AGG için kaynak düşünüldüğünde;

Birincisi - Askeri harcamaların kısıtlanması. Alternatif savunmacı. Savunma sistemlerine geçilmesi ki bu durumda silahlanmaya kullanılan paranın AGG ve sosyal ücret alanlarına kullanılması yoksulluk, açlık, sağlık konularını iyileştirecektir.

İkincisi - İstanbul'a göç eden insanları, oradaki yerleşik imkanları taciz etmektedir. Kaçak elektrik, su paraları şehirliye ödetmektedirler. Yönetim^{inşaatçıları}ler oy avcılığıyla şehirlinin cebindeki parayla göç eden insanların devletten çaldığı araziler üzerine kurduğu konutlara alt yapı götürmektedir.

Bir de buna çevresel maliyetleri eklemeliyiz. Baraj suları yanına yapılan konutların atıkları, tarım yapılabilir toprakların kentleşmesi, trafik, ulaşım sorunları ile hava kirliliği gibi.

* M. Sönmez, D. Anadolunun Hikayesi, sf: 67

Tüm bunların maliyeti AÇG için kılçılmsenmeyecek kaynaktır ki zaten bu şu anda gayri resmi işlerlik içindedir.

- Hiç şüphesiz bu değişim yeni bir Rasyonalizm anlayışını gerektirir. Yeni bir Rasyonalizm in oluşturacağı temel ortak bilinç gelişimini destekleyecektir.

Bireylerin bu bilinçle siyasal, sosyal, ekonomik hedeflere sahip çıkması model'in başarısı için şarttır.

- Kültürel çeşitliliğin sürdüğü vatandaşların medeni haklarının korunduğu, doğanın egemenliği üzerine kurulu laik toplum bilinci oluşturmaktadır.
- İstanbul'un mekansal ve bölgesel gelişmelerinde ki biçimsel bozuklukların ülkesel ve bölgesel düzelerde müdahaleci kararlarla yaklaşım sağlanmaksızın düzelebileceğine inanmak zordur.

İmaj zenginliği biçimsel oluşumların özgünlüğü bir kimlik ifadesi, -----
ancak sağlıklı sosyal yaşamdan/uzaklaşma beraberinde karşılıklı etkileşim çerçevesinde kentsel mekanları da olumsuz etkilemektedir. Tüm bu etkileşimleri dikkate almadan biçimlenme bileşenlerini ele almak bizi yanlış yola sevk eder. Sistematik bir hata zincirine gireriz.

En baştan kabullerimiz ne derecede sağlıklı ve doğru olursa ulaştığımız sonuçlarda o oranda sağlıklı ve doğru olacaktır.

YARI OTARŞIK STRATEJİDE BİYO-BÖLGESEL VE KENDİNİ-YÖNETEBİLİR BÖLGE SINIRLARININ SAPTANMASINDA YÖNTEM
(KENDİNİ-SÜRDÜREBİLİR)

ÇEVRE ANALİZİ				
JEOLOJİK ANALİZ	FIZYOLOJİK	HİDROLOJİK	PEDELOJİK	ZOOLOJİK
İNSAN	SÜPER POZE HARİTA (Analizlerin tek pafta üzerinde okunması) - Mevcut Yerleşmeler (Nüfus, Alan, Donatılar...) - Mevcut Altyapı (Yol, enerji, atık...) - Gelişme Eşiklerinin Belirlenmesi - Koruma Noktalarının Belirlenmesi (Çevresel, tarihsel) - Doğal sınırların tesbiti			
İKLİM	Kontrol Sistemi İÇİNE			
YENİ PARAMETRELER	BIO-bölgesel kendini yönetebilir sınır			
	YONETİSEL			
	Bio-Bölgesel Yeterlik			
	Merkezi Pl. Ademi Merkezi Gereği	Sürdürülebilirlik	Atıkların Doğal Kay. Değeri	Pl. GR. Değeri
	Mevcut Siyasal, sosyal, savunma stratejileri			

İGE, (Human Development Index-Birleşmiş Milletler) İnsani Gelişim Endeksi, Ölçütler:

1. Doğumda Yaşam Beklentisi
2. Okur-Yazarlık
3. Kaynaklara ulaşılabilirlik (GSYH)

SERE, (Index of Sustainable Economic Welfare-Herman Daly, John Cobb)

Sürekli Kılınabilir Ekonomik Refah Endeksi. Ölçütler:

1. Ortalama Tüketim
2. Bölüşüm
3. Çevre Bozulması

Hesaba katılan çevresel maliyetler:

(yenilenmesi olanaksız kaynakların tüketimi, toprak erozyonu, kirlenme sonucu tarım yapılabilecek alanların bozulması, sulak alanların kaybı, hava, su kirlenmesinin maliyetleri.)

* Çevre Etki Değerlendirmesi; Çevre Analizi Yöntemlerinden derlenmiştir.

GENIUS LOCI: KENTSEL PEYZAJ, YENİ EKOLOJİK, TOPLUMSAL PARAMETRELERİN GİRDİSİ

YER/YÖRE	HARİTA	HARİTA	HARİTA	HARİTA
TOPOLOJİ	A1 İKLİM	A2 TOPOGRAFYA	A3 SU	A4 BİTKİ
	ARAZİ	GENİŞ DAR	GENİŞ DAR	GENİŞ DAR
	YAPISI	KURU-SICAK	KURU-SICAK	KURU-SICAK
	MEKAN	ISIK SOĞUK	ISIK SOĞUK	ISIK SOĞUK
MORFOLOJİ	YERL. BİÇ.	GENİŞ DAR	GENİŞ DAR	GENİŞ DAR
	BİNA FORMLARI	YÜKSEKLİK	GENİŞLİK	GENİŞLİK
	DOKU	KATLAR: 1. KAT 2. KAT	DAR ŞEMA	GENİŞ ŞEMA
	ÇEVRESEL FAKTÖRLER	CEPHE İLKELERİ	DOLULUK BOŞLUK	ÇATI FORMU
TİPOLOJİ	AKTİVİTE ŞEKİLLERİ	ELEKTRONİK EV	ÜREKTEKİ	EĞLENCE ARAÇ: DİNLENME
	SİMGESEL FAKTÖRLER	Femi-Homo-nist	Özerk Birey/Aile	Bireys Sosyal Birey-Sosyal
	DOLAŞIM ULAŞIM	SİMİYOLOJİK / PSİKOLOJİK		

GENIUS LOCI: KENTSEL PEYZAJIN STRÜKTÜREL BİLEŞENLERİ

Kentsel tasarım sürecinde tasarımcı birçok alternatif üretip amaçları hedeflerken, kentin kendi kendine özgün oluşumu, kentsel yerelliği, ya da "Genius Loci"yi belirleyebilmek için, kentin biçimsel oluşumunu ana bileşenlerine ayırmak durumundadır.

Bu bileşenler;

A) Topoloji

B) Morfoloji

C) Tipoloji

olarak özetlenebilir.

A) TOPOLOJİ:

Mekansal düzenleme terimleriyle ifade edilebilen topoloji kavramı aşağıda sıralanan alt bileşenlerin açılımıyla tanımlanır.

Bu bileşenler:

a1) Arazi Yapısı a2) Mekan a3) Yerleşme dokusudur.

a1) Arazi yapısı:

Herhangi bir imge alanının bileşeni olarak arazi yapısı o bölgenin doğal nitelik ve karakteristiğini oluşturur.

Topoğrafya, su elemanları ve yeşil doku gibi doğal veriler o yerin imge oluşumuna bir fon teşkil ederler.

Bu veriler yörenin kişiliğini, düz, tepelik, çöl, ormanlık, dağlık oluşu,

ya da bir nirengi-nitelekleriyle katkıda bulunurken yeni kentsel oluşumunun örgüsünü etkilerler.

a2) Mekan:

Mekan kentsel bölgeler, ya da peyzaj oluşumlarının kişilik ve imgesinin etkileyen en önemli bileşenlerden birincisidir. Bir yörenin ya da kentsel parçanın morfolojik oluşumunda bütünleştirici rol oynar. (Karaman, Yapı 78, 1988)

Fiziksel oluşumların yapılar, yapı adaları, kentler-genel peyzaj içindeki dağılımını, bir araya gelme ilkelerine belirler. Bu belirlemede de karşıt sıfatlarla algılanırlar.

Örnekleri çoğaltmak gerekirse karşıt mekansal sıfatlar:

Dağınık -Toplu mekanlar

Düşey-Yatay mekanlar

Yatay düzleme göre sağa yada solda oluşan mekanlar

Düşey düzleme göre aşağıda yada yukarıda hissi veren mekanlar.

a3) Yerleşme Dokusu

Bu tür mekansal oluşumların sonucu ortaya çıkan anlam çağrışımları yerelliği kendine haslığını tanımlamaya yardım eder.

Örneğin: sınırları belli mekan çoğu kez sarılmış,kapsanmış bir merkezi mekan oluşumunun çağrıştırır. Açık mekan ise içten dışa, dıştan içe hareket etkisi, mekansal yayılma özgürlük hissi uyandırır.

Bu oluşumu çevrenin diğer bileşenlerinden ayırt edemeyiz.Çünkü bu oluşu hem onların katkılarıyla sağlanır,hemde onları sarar.

Bu ilişki aşağıdaki karşıt sıfat guruplarılada tanımlanabilir:

geniş-dar/dağınık yerleşme

açık-kapılı/sık-bittitinsel yerleşme(Compact)

Bu karşıtlığın oluşturduğu anlam iletişimini

- objeler arasındaki mekansal ayırım

- belli bir mekansal çerçeve içinde objelerin yönlmesi meydanlar,sokaklar çevresindeki diğer parametrelerle tanımlanırlar.

B) MORFOLOJİ:

Bu değişken topoloji tanımıyla da ifade edilebilir.Bu kavram mekansal sınırların, eşiklerin, kamusal ve özel bölgeler olarak birçevre karakteri oluşumu ve bütünleştirilmesiyle ilgili parametreleri içerir.

Morfoloji yapay çevrenin somut tasarım terimleriyle ifadelendirildiği aşamayı ifade eder. Geçmişten günümüze dek oluşan yapay çevrelerin analizinde Morfolojik oluşumların matro düzeyde üç ana kuram çerçevesinde oluşturulduğunu görüyoruz:

1) Figür-Ground /Şekil-Zemin Kuramı

2) Linkage-bağlantılar Kuramı

-Kompozisyona dayalı bağlantı

-Megaforma dayalı bağlantı

-Grupforma dayalı bağlantı

3) Place-Yerellik ya da Genius Loci Kuramı

(Bakınız Ekler:1)

Morfoloji bu kuramın herhangi birinin çerçevesi içinde aşağıdaki örgütsel bileşenlerle bütünlüğe kavuşur.

b1) bina biçimlenmeleri

b2) Malzeme, renk ve ışık

b3) Çevresel örüntüler

b1) Bina Biçimlenmeleri:

Bir bölgenin imgesinin, kimliğinin, ölçeğinin oluşmasında bina biçimleri, örüntüleri önemli öğelerdir. Örneğin bölge ölçeğinde bir yön hissinin oluşmasına yardım ederler.

Bina yükseklikleri, genişliği, boyutu ve şekli -örneğin dairesel kemer, ya da simetrik biçimleme olduğu ortamın kültürel anlam bakımından tercih edilmiş örgül sistemleri olabilir.

Başka bir deyişle bu oluşumları algılayan kişi onlara, gözlenen örgüleri yoluyla o bölgenin imgesi ve şemasının strüktürünü kurar. Bina biçimleri kategorisi, bir sokak cephesi sistemi olabileceği kadar, binaların bir araya gelme, gruplama şekli, kentin bir parçasının doluluk-boşluk, kütle özellikleri bir kentin ya da bölgenin içindeki biçim farklılaşmalarını da oluşturur.

b2) Malzeme, renk ve ışık:

Genius Loci, yerellik ya da bir yerin kimliğinin oluşturulmasında rol oynayan en esnek tasarım öğeleri olarak karşımıza çıkar.

Malzeme çevrenin doku, dekorasyon, ambience gibi çevrenin niteliksel değerlerinin, duyguya hitap eden anlam yüklerinin zenginleştirilmesi ve açıklığa kavuşturulmasında önemli rol oynarlar.

b3)Çevresel örgütliler

İse çevrenin, bina biçimlerinin oluşturduğu doku, cephe örüntüsü, doluluk boşluk oranlamaları, çatı formu, peyzaj düzenlemeleri ışıklandırma, sanat yapıları, objeler ve arka plan, yüzey, ön plan özelliklerinin oluşturduğu sistemdir.

C) TİPOLOJİ

c1) Tip

Güçlü bir imge olarak akılda kalan bir mekan ya da bir bina örneğiyle ilgili kavramsal bir çağrışımdır. Avlulu ev, sıra ev gibi.

Tipolojinin karşıtı olarak tipoloji çevresinin işlevsel-aktiviteler dahil ve mekansal bütünlüğünün analiziyle belirlenen bir kavramdır.

c2) Aktivite-Etkinlik Örnekleri

Bir yöredeki işlev ağırlıkları ile etkinlikler arasında karşılıklı bir ilişkiler dizisi vardır. Sosyal ve kültürel etkinlikler açısından bir çevrede nelerin olup bittiği kentsel tasarım süreci önemlidir. Etkinlikler konut, alış-veriş, oyun ya da toplantı amaçları olabilir. Çevrenin kimliği bu etkinlikler, davranışlar açısından belirlenmesi neyin nerede ne zaman olduğuna dair doğru sorular sorular aracılığıyla tesbit edilebilir.

c3) Dolayım ulaşım

Çevrenin algılanmasında, ya da çevreyi algılayanın o bölge hakkındaki imgesini, yol, patika gibi ulaşım dolayım sistemlerinin yer ve karakteristiği önemli ölçüde etkiler.

Şüphesiz bu bileşenler arasında birbirlerine güçlü bir bağımlılık söz konusudur. Topoloji, morfoloji ve tipolojinin toplam etkisi bir yerin, kentin durağan imge yükünü, ya da "Genius loci" sini belirler.

Bir yerin, kentin, durağan imge yükünü, kentsel peyzajını çözümleyebilmek ve oraya has taşırmalar üretilebilmek için bir imgeler envanteri ve yukarıdaki bileşenlerin dikkate alınması yararlı olacaktır. Özetle kavramsal olarak oluşturduğumuz Genius Loci modeli aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

Yerin strüktürü	Temalar
A. Topoloji	a1. Arazi yapısı a2. Mekan a3. Yerleşme biçimlenmeleri
B. Morfoloji 1. Şekil/Zemin ilişkisi içinde 2. Bağlantılar sistemi içinde 2.1 Kompozisyona dayalı 2.2 Megaforma dayalı 2.3 Grup forma dayalı 3. Yer, yöre kavramı	b1. Bina Formları b2. Malzeme, renk, ışık b3. Çevresel örüntüler
C. Tipoloji	c1. Tip c2. Etkinlik örnekleri c3. Dolayım, ulaşım

İSTANBUL EKİ

YENİ BİR GÜNDEM, YENİ DÜNYA DÜZENİ BELİRLENİRKEN : İSTANBUL KENTİ: 1950 - 1980

Tüm dünyada böylesine gelişmeler, değişimler yaşanırken İstanbul'da dünya geneline paralellikler göstermektedir. 1950'lerde II. Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde Türkiye ekonomisi uluslararası kapitalist sistemin parçası durumuna geldi. Bu dönemde Türkiye, başını ABD'nin çektiği uluslararası kapitalist sistemin yeni strateji ve hedeflerini gerçekleştirmek üzere kurulan kurumlara, 1945'ten sonra adım adım katılarak, bu sistemin içinde yer aldı.

Türkiye'nin 1945'ten sonra izleyeceği ekonomik ve politik çizgiyi belirleyecek olan plan ve programlarda, artık sık sık, uluslararası kuruluşlar ve gelişmiş kapitalist ülke hükümetlerinin uzmanlarca hazırlanan öneriler ağırlığını duyurmaya başladı. Söz konusu plan, program ve raporların tümünde, savunulan görüşlerin ortak özelliklerinden birisi, belli ölçüde sermaye birikimine ulaşmış özel kesimin sanayi yatırımlarına yönelik eğilimlerinin desteklenmesi, devletin altyapı yatırımlarında ve özel kesime girdi üretecek dallarda yoğunlaşmasıydı. Ayrıca, yabancı sermaye girişimi özendirici önlemlerin alınması da isteniyordu. Öte yandan, özel kesimin görüşlerinin belirlendiği, isteklerinin de dile getirildiği ve İstanbul Tüccar Derneği'nin girişimi ile 1948'de İstanbul'da toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde de, devlet girişimciliğinin yeri, özel kesime altyapı kurma ve gereksinim duyulan alanlarda koruma sağlama olarak tanımlanıyordu. Ayrıca, ekonomik gelişmeyi hızlandırmak için yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekecek önlem ve kararların alınması isteniyordu.

Sonuçta dış ve iç sermaye kesimlerinin çakışan görüşleri uygulama alanına sokuldu ve İstanbul, 1950'lerde uluslararası kapitalizmin belirlediği çerçeve içinde gelişen ülke sanayinin ağırlık merkezini oluşturdu. Türkiye'nin değişik yörelerinde, belli bir sermaye birikimine ulaşmış sermaye gruplarının, sanayi yatırımları yapmak üzere toplandıkları yer, İstanbul oldu.

1950 sonrasında İstanbul'da sanayinin ve özel sermaye birikiminin gelişimini hazırlayan etkenlerin bir bölümü Türkiye genelindeki gelişmeyle, bir bölümü ise İstanbul'a özgüydü. Söz konusu başlıca etkenler şöyle sıralanabilir:

A) İstanbul'un Altyapı Olanaklarının Genişlemesi:

1950 sonrasında Türkiye'de, başta Dünya Bankası ve Exim Bank olmak üzere, çeşitli uluslararası kuruluşlar ve çokuluslu bankalardan alınan proje ve program kredileriyle gerçekleştirilen enerji, ulaşım, haberleşme gibi altyapı yatırımlarından, İstanbul büyük pay aldı.

B) Kent Nüfusundaki Hızlı Artış :

İstanbul ekonomisinde 1950 sonrasındaki gelişmeyi hazırlayan önemli bir etken de kent nüfusundaki hızlı artış oldu. Kentin Anadolu'dan önemli ölçüde göç alışı, büyük bir yedek iş gücü yarattığı gibi, kentde pazarlanan ürünler için önemli bir tüketici kitlesi de oluşturdu.

TABLO 1 - İSTANBUL KENT NÜFUSUNUN GELİŞİMİ

Sayım Yılları	Nüfus (Bin)	Nüfus Artışı (Binde)
1945	1.078	16.9
1950	1.166	15.7
1955	1.533	54.2
1960	1.882	40.6
1965	2.294	39.6
1970	3.019	54.8
1975	3.904	51.4
1980	4.741	38.9
1985	5.483	41.8
1990	7.434	48.15

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayımı. İlgili Yıllar.

Artan nüfusu emebilecek bir sanayi yapısının yeterince bulunmaması, oldukça büyük bir yedek işgücü doğmasına yol açmış, bu da işgücü piyasasında ucuz emek kullanan sermayedarlar lehine bir gelişmeye neden olmuştur. 1963'e değin grevli, toplu sözleşmeli sendikal hakların olmaması, ekonomik ve sosyal hakların düşük düzeyde kalmasına ve dolayısıyla, bölüşümün sermaye lehine gelişmesine birikimin hızlanmasına yol açmıştır.

C) Dış Ticaret Rejiminin Değişmesi :

İstanbul'da sanayi yatırımlarını artıran en önemli etkenlerden biri de, Türkiye genelinde izlenen yeni dış ticaret rejimi oldu. Yeni rejimle, yurt dışından getirilmesi yasaklanan birçok sanayi ürünü, ağırlıklı İstanbul'da üretilmeye başlandı.

Türkiye genelinde olduğu gibi, İstanbul'da da 1953-1960 döneminde izlenen sanayileşme çizgisi, 1952 sonlarından başlayarak uygulanan korumacı dış ticaret politikasından etkilendi. İstanbul'un Türkiye toplam ithalatındaki payı 2/3'e yakın olduğundan ithalatın büyük çoğunluğu yine İstanbul'daydı. Yeni rejimle yurt dışından getirilmesi kısıtlanan mallar, o zamana değin bu malların ithalatıyla uğraşan tüccarların Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile gelen yabancı firmalarla bütünleşerek kurdukları montajcı nitelikteki fabrikalarda üretilmeye başlandı.

D) Yabancı Sermaye Girişi :

1950 sonrasında İstanbul sanayiindeki gelişmenin önemli bir kaldıraç da, yabancı sermaye girişi oldu. İstanbul, 1964 sonunda Türkiye'deki toplam özel kesim kuruluşlarının % 38.3'ünün, yabancı sermaye kuruluşlarının ise % 80.3'ünün toplandığı il durumundaydı.

İstanbul sanayiinin gelişiminde önemli rolü olan kurumlardan biri Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'ydı. Bankanın amaçları, Türkiye'de yeni özel sanayiinin kurulmasına ve önceden kurulmuşların genişletilmesine ve yenileştirilmesine yardım etmek ve bunları hızlandırmak, yabancı ve yerli özel sermayenin, Türkiye'de kurulan sanayiye katılmasına yardım etmek ve bunları özendirmek, Türkiye'de hisse senedi ve tahvil piyasasının gelişmesine yardımcı olmak biçiminde ifade edilmişti.

E) Mali Kesimdeki Gelişmeler :

1950 sonrasında, İstanbul ekonomisinde gelişmeyi hazırlayan önemli süreç de, mali kesimde yaşandı. 1940'ların ortalarından başlayarak, merkezi İstanbul olmak üzere, çok sayıda özel banka kuruldu. 1944-1964 arasında kurulan 31 bankanın 20'sinin merkezi İstanbul'daydı.

Yeni bankaların büyük bir çoğunluğu, sanayide de faaliyetleri olan sermaye gruplarınca kuruldu ya da kısa sürede bu grupların denetimine geçti. 1950-1960 döneminde uygulanan ucuz para politikası da, bankacılığın merkezi sayılan İstanbul'da, genelde ekonominin, özeld sanayiinin gelişmesinde önemli bir rol oynadı.

Bütün bu elverişli koşullarda, 1950'lere değin ağırlıkla ticaret ve taahhüt kesiminden ve bir ölçüde de tarımsal üretimden belli büyüklükte sermaye biriktirmiş sermayedarlar İstanbul'u yatırım yeri olarak seçmiş, birbiri ardına kurulan birçok sanayi kuruluşu, kendisini bütünleyen yan kuruluşları da buraya çekerken, dolaylı olarak başka sanayi kollarına da öncülük etmiş ve bu süreç giderek hızlanmıştı.

1960 sonrası dönem, İstanbul ekonomisinde yüksek büyüme hızlarının gerçekleştiği yıllardır. 1970'lerde ise, yapılan yatırımların azalma eğilimi gösterdiği ve merkezleri İstanbul'da bulunan holdinglerin, yatırımlarını çevre illere kaydardıkları görüldü. 1970'lerin sonlarında İstanbul sanayii, izlenmekte olan tipik darboğazların ve giderek bunalımın en yoğun yaşandığı kent oldu.

1960-1980 arası yıllar İstanbul'dan Marmara'ya taşma dönemi olarak değerlendirilebilir.

Merkezi İstanbul'da bulunan sermaye gruplarının yatırımlarını İstanbul'u çevreleyen illere yapmalarında rol oynayan etkenler şöyle sıralanabilir:

- A) Arsa fiyatlarındaki artış,
- B) Organize sanayi bölgelerinin çekiciliği,
- C) Hammaddeye yakınlık,

- D) Pazara yakınlık,
- E) Teşvik önlemleri.

İstanbul, 1970'lerin ilk başlarından başlayarak gelişmesi durmuş ve 1979'da gerilemeye yüz tutmuş olmasına karşın, sanayiinin Türkiye'de en gelişmiş olduğu kent durumundaydı. 1975'de Türkiye milli gelirinde % 20.7'lik payı olan İstanbul'un 1979 payı % 21.2 idi. İstanbul "Kutup Kenti" ülkenin sanayi katma değerinde % 32.3'lük, ticaret katma değerinde % 40'luk paylara sahipti.*

* M. Sönmez, D. Anadolunun Hikayesi, Sf: 65

İSTANBUL : 1980 - 1992

YÜKSELEN KENT VE BÖLGE EKONOMİSİ VE YIKILAN EKOLOJİ, BÖLGESEL DENGESİZLİK.

Türkiye tarihinde yeni bir kilometre taşı sayılan 1980'ler, İstanbul'un Egemen Kent konumunu değiştirmede. Bununla birlikte kent ekonomisinde sanayiinin 1970'lerde başlayan öncelik kaybı, 1980'lerde de sürdü. Buna karşılık İstanbul'un gayri safi hasılasında hizmet, inşaat gibi kesimlerinin öneminin arttığı görüldü. 1970'lerin ikinci yarısında gözlemlendiği gibi, civar illerde sanayiinin gelişimi sürdü. Kocaeli, Bursa başta olmak üzere Marmara'nın illeri, ülke sanayii katma değerindeki paylarını arttırdılar.

İstanbul'un 1965'te % 19.6 olan Türkiye GSMH'daki payı 1975'te % 20.8'e kadar çıkmıştı. Bu pay ekonominin krize girdiği 1979'da % 21.2 olmuş, 1980'de de % 20'ye düşmüştü. 1981-1983 arası yüksek enflasyonu frenlemek, ekonomide dışa açık birikim modelini inşa etmek üzere düzenlemelere gitmekle geçti. Bu sürede % 2.5 dolayında büyüme gösteren ekonomide İstanbul'un payı pek değişmedi. 1984-1987 yeniden büyüme dönemi idi. Bu genişlemeden İstanbul payını olarak milli gelirdeki payını 1984'te % 22.7'ye, 1986'da % 23.3'e çıkardı.

TABLO 2 - MARMARA VE İSTANBUL 'UN GSMH'DEKİ PAYLARI (%)

	<u>1965</u>	<u>1975</u>	<u>1979</u>	<u>1986</u>
İstanbul	19.62	20.76	21.19	23.30
Kocaeli	1.68	2.91	3.51	4.85
Bursa	2.40	3.15	3.21	3.58
Balıkesir	2.01	2.08	1.80	1.71
Tekirdağ	0.84	0.86	0.97	1.06
Sakarya	1.07	1.15	1.04	0.86
Çanakkale	0.94	0.97	0.98	0.94
Edirne	0.90	0.90	0.88	0.84
Kırklareli	0.79	0.70	0.64	0.78
Bilecik	0.33	0.33	0.39	0.42
Marmara	30.58	33.81	34.61	38.33

Kaynak: M. Sönmez, D. Anadolunun Hikayesi, Sf: 67

1980'li yıllarda, Türkiye sanayiindeki öneminin görece azalmasına karşılık İstanbul'un, inşaat, ticaret, konut ve hizmet sektörlerinde katkısının büyüdüğü görülecekti. Özellikle kentsel altyapı yatırımlarına ağırlık verilen 1984-1986 döneminde İstanbul'un Türkiye inşaat katma değerindeki payı % 8'den, % 18'e çıktı.

1980'li yıllarda sadece İstanbul değil, Sakarya dışındaki tüm Marmara Bölgesi illerinin Türkiye milli gelirindeki payları arttı. Bu, İstanbul'un "Kutup Kent"; onun çekiciliği ve etkileyciliğinde Marmara Bölgesinin de "Kutup Bölge" olma özelliğinin 1980'li yıllarda pekişmesi demektir.

Bu büyümenin en ağır bedeli, Türkiye'nin doğu bölgelerinin az gelişmelerine sebep olmasıdır. Bölgesel dengesizlik İstanbul'a nüfus hareketine sebep teşkil etmesi, İstanbul'un bunaltan kent sorunlarını iyice içinden çıkılmaz hale getirmekte, böylelikle bu iki olgu; bölgesel dengesizlik ve İstanbul kent sorunları, birbirini sürekli beslemektedir.

Özetlemek gerekirse, Türkiye'de kapitalizme geçiş süreci, Batı ülkelerinden farklı olarak, kendi iç dinamiğiyle değil, ağırlıklı Batı kapitalizminin çözücü etkileriyle gerçekleşti. 19. yüzyılın ikinci yarısında hızlanan Batı kapitalizmiyle bütünleşme sürecinde, Osmanlı İmparatorluğu, gelişen Batı kapitalizmi için tarım ve madencilikte uzmanlaştırılacak ve bu hammaddeleri düşük fiyatla kapatılacak yarı-sömürge bir ülkedir. Bu ülkeye aynı zamanda Avrupa sanayi mallarının tüketileceği bir pazar gözüyle de bakılıyor ve ülkenin geleneksel sanayisi hızla giren ithal malları karşısında çöktürülüyordu.

20. yüzyılın başlarında hızlanan bu ilişki Türkiye'de bir yandan yapıcı, bir yandan da yıkıcı etkiler yarattı. Geleneksel ilişkileri yıktı, kapalı tarım yapılarını pazara açtı. Feodal ilişkileri kısmen tasfiye etti. Bunlar yapıcı etkileriydi. Öte yandan kendisinin istediği üründe uzmanlaşmalar yaratarak ve onları değerinin altında satınalarak ülke değerlerini metropollere taşıdı. Ülkenin gelişimi ile gerekli kaynakları aktarmakla, onu çöktürdü.

Sanayi devriminin buluşları ve sömürgeleri sayesinde ucuza mal ettiği sanayi mallarını ülkeye sokarken yeni yeni yeşeren Osmanlı sanayiini de ağır rekabet koşulları altında bunalttı ve giderek sanayi faaliyetini de kendi belirler duruma geldi. Kısaca, ülkede üretici güçlerin gelişim doğrultusu ve rotası artık emperyalizmin elindeydi. Bu, gelişmenin hangi bölgelerde olacağı ve nasıl gelişeceğine de yine dış güçlerin karar vermesi demektir.

Azami kâr hedefiyle hareket eden dış sermaye, gelişme için kıyı bölgelerini tercih etti. İstanbul en önemli merkezdi. Emperyalist ilişkilerin en zayıf olduğu 1930'lu yıllarda bile İstanbul "Egemen Kent" olma özelliğini sürdürdü. Emperyalizmle yeni bir entegrasyonun sağlandığı 1950 sonrasında ise "Kutup Kent" yine İstanbul oldu. Dışa bağımlı sanayileşme sürecinin odağı yine İstanbul'du.

İstanbul, yatırım açısından doygunluğa ulaşıp, sermayeye eski verimi sağlayamadığı anda çevresine yayılmaya başladı. Ama bu çevre çok uzaklar değildi. Hemen yanı başındaki Kocaeli, Adapazarı, Bursa, Tekirdağ, Edirne, Çanakkale gibi Marmara illeriydi. Dolayısıyla 1970'lerin başından itibaren

merkezi İstanbul olan bir "Egemen Bölge" olgusu ortaya çıktı.

Merkezi İstanbul olan Egemen Bölge'nin ekonomik yapısı büyürken, 1990'lı yıllara yaklaşıldığında diğer bir olumsuz etki belirgin bir şekilde görülmeye başladı; İstanbul'da ve Marmara Bölgesinde "Ekolojik Yıkım".

Yoğunlaşan sanayiinin yol açtığı hava kirliliği, deniz kirlenmesi, tarım topraklarının kentleşmesi, ormanların azalması, bitki ve hayvan türlerinde görülen azalmalar İstanbul ve Marmara Bölgesini tam bir ekolojik yıkıma sürüklemeye başladı. Bu durum, global dünya ekonomisinin yol açtığı ekolojik yıkım olayı ile paralellik gösterir.

İstanbul ve Marmara Bölgesinde seçilmiş ekonominin iki etkisi vardır. Birincisi Bölgesel Dengesizlik, ikincisi de Ekolojik Bozulmadır. İkisi de onarımı çok zor ve çok uzun zaman isteyen etkilerdir.

**TABLO 3 - SEÇİLMİŞ EKONOMİ VE ÇEVRE GÖSTERGELERİ
İSTANBUL VE MARMARA BÖLGESİ**

Gösterge	Gözlem
EKONOMİ	
Gayrisafi Milli Hasıla	İstanbul payını 1986'da % 23.3'e, Marmara % 38.3'e çıkardı. Egemen Kent, Egemen Bölge oldular.
Ticaret	İstanbul, ülkedeki ticaretin % 40'ı gibi bir pay aldı.
İstihdam	1984-1987 arasında inşaat, hizmet sektöründe geniş alan açılmasına rağmen 1987'den sonra işsizlik artmış, yeni iş alanları iş gücünün gerisinde kalmıştır.
Hisse Senedi	İstanbul Borsası 1989'da altın yılını yaşamış, indeks 5000'i oldukça geçmişti.
ÇEVRE	
Ormanlar	TEM Karayolunun inşası ile şehrin kuzeyindeki ormanlar tehdit altına girdi. Kent sınırı ormanlara dayandı.
Toprak	Trakya'da, İznik'de, Bursa'da tarım toprakları üzerinde sanayileşme ve şehirleşme yapıldı.
İklim	Dünya'daki gelişmelere bağlı iklim istikrarsızlığı ve karbon emisyonu fazlalığı, sıcaklıklar 1988'de en üst seviyeye ulaştı.
Hava	Hava kirliliği insan sağlığı sınırlarını geçti.
Bitki ve Hayvan	İnsan sayısı artarken doğal yaşam alanlarının tahribi ve hava kirliliği biyolojik çeşitliliği ve bitkileri azaltmaktadır.

Kaynak: T. Çevre Sorunları Vakfı ve M. Sönmez D. Anadolunun Hikayesi'nden derlenmiştir.

İstanbul ve Marmara Bölgesi ülke ekonomisinin merkezi olması karşılığında kendi çevresinin doğal kaynaklarını feda etmiş ve ülkede bölgesel dengesiz gelişime sebebiyet vermiştir.

İstanbul ve Marmara Bölgesinin çevre göstergelerine baktığımızda, TEM otoyolunun inşası ile şehir sınırları, şehri kuzeyden çevreleyen orman sınırlarını tehdit altına almış, bu çevredeki arsa spekülasyonunun önüne geçilememiş ve gelişme baskısı altına girmiştir.

Şehirleşme, sanayileşme hareketleri tarıma elverişli topraklar üzerinde yapılmıştır. İstanbul'da kurulu bulunan 400 ha'lık organize sanayi bölgesinin 320 ha'lık kısmı tarıma elverişli topraklar üzerinde inşa edilmiştir. 1011 ha'lık tarım toprakları yerleşim alanlarının altında kalmıştır.* Aynı durum Trakya'da, İznik'de, Bursa'da paralellik gösterir. Ayrıca, özellikle baca gazı emisyonları sebebiyle topraklara ve üzerinde yetişen kültür bitkilerine ve doğal vejetasyona zarar verebilen çeşitli maddeler ulaşmaktadır. Örneğin kükürt dioksit emisyonları, flor ve nitroz gazlar en başlı örnekleridir. Ayrıca emisyonlar içinde bulunan Cu, Zn, Mn, Fe, Cd, Hg, As, Ni ve vb. ağır metal ve iz elementler yaygın bir şekilde topraklara ve bitkiler üzerine yığılma eğilimindedir.

İklim istikrarsızlığı son yıllarda tüm kuzey yarımkürede olduğu gibi ülkemizi de etkisi altına aldı ve özellikle sıcaklıklarda mevsim normalleri üzerinde seyrederken, yaz aylarında yoğun yağışlar yaşandı.

İstanbul'da hakim rüzgar yönü kuzey, kuzey-doğu olan ve şehrin üzerinde kirleticilerin birikmesini önleyen bir rüzgar sistemi olmasına rağmen, İstanbul'da ölçülen kirletici konsantrasyonlar sürekli olarak artmıştır. 1989-1990 kış döneminde So₂ için 356 mikrogram/m³, duman için 161 mikrogram/m³ ölçümler yapılmış ki bu durum insan sağlığı açısından tehdit edicidir. İstanbul'da her konuda sorun olan olağanüstü nüfus artış hızı, hava kirliliği konusunda da kendini belli etmektedir. Son yıllarda taşıt sayısındaki hızlı artışlar da kirliliği körükleyen bir faktör olmaktadır.

İstanbul'da yoğunlaşan sanayileşmenin yol açtığı bir diğer kirlilik denizlerde görüldü. Marmara Denizi bir çok deniz canlısının yaşayamayacağı ölçüde kirletildi.

Marmara Denizi atıklarda seyrelmeyi ve doğal arıtmayı sağlayacak su alışverişine sahip olmadığından, Marmara'nın biyolojik alanın daralması ve ekolojisinin zarar görmesine sebep olmaktadır. 1983 yılında yapılan incelemeler 25 metreden derin sularda birçok deniz canlısının artık yaşamadığı saptandı.

* M. Sönmez, D. Anadolunun Hikayesi, Sf: 66

Tüm bu çevre göstergeleri İstanbul'un sanayileşmesi ekonomisinin gelişmesi uğruna feda edilen doğal kaynaklarından söz ederken, tüm dünyanın artık kendine sorduğu şu soru akla geliyor: Kendini yenileyebilen, sürekli kılınabilen bir ekonomi nasıl inşa edilebilir?

İnşa edilecek yeni ekonomi, sadece ekolojik kaygılardan değil, aynı zamanda bölgeler arası dengesizliğin yol açtığı kaygılardan da hareket almalıdır. İstanbul ve Marmara'da yoğunlaşan sanayi ülkede bir eşit bölüşüm sorunu yaratmıştır. Aynı sorun dünyamızda kuzey ile güney yarımküreler arasında yaşanmaktadır.

Kuzey yarımkürenin sanayileşmiş refah toplumları ile, ki bunlar güney yarımkürenin doğal kaynakları ile gelişmişlerdir, güney yarımkürenin toplumları arasında doğal kaynakların ve refahın eşit bölüşümü konusunda kuzey yarımküre lehine uçurumlar kadar farklar vardır.

Sonuçta, ülkemizde ve dünyamızda yaşanan bu problemler birbirine aynı paralelliktedir. Buraya kadar çözüm olarak kendini sürekli kılabilen ekonomiden söz ettik, sadece yeni bir ekonomi modeli üzerine kurulu yeni bir toplum modeli oluşturamayız.

Bunun yanında yeni bir davranış biçimi gerektirecek yeni sosyal yapıyı da içeren alternatif toplum modelini şekillendirmeliyiz. Günümüzde dünyaya eski/yeni sağ yön vermektedir. Tüm bu gelişmeler ışığında eski/yeni sağ varolan toplumlara yönelik eleştirileri dikkate almak durumundadır.

1950'lerden itibaren Türkiye'nin yaşadığı gelişmeler, kendisini dünya genelinde yaşanan olayların, gelişmelerin neden-sonuç ilişkisine çekerken; İstanbul, bu neden-sonuç ilişkisinin sonuçlarını en ağır biçimde hissetmesine sebep olmuştur.

Ülke sanayiinin gelişmesinin başını çekmesinin bedeli; ekolojik yıkım, bölgesel dengesizlik ve bunaltan sosyal-kültürel sıkıntılar olmuştur. Bu olumsuz etkiler makro düzeyde ileriye dönük büyük tehlikelere işaret etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken ilginç bir durum vardır: Seçilmiş global ekonominin tüm dünyada yarattığı olumsuz etkilere karşı kazandığı ticari başarı, ayağı yere basan, çok güçlü üretken ekonominin sayesinde.

Feda edilen doğal kaynaklar karşılığında güçlü kapitalist ülkeler, ülkelerine büyük çaplı, teknolojik, dünya pazarında rekabet gücü olan sanayi tesislerini adeta birer demirbaş gibi kazandırmıştır. Bu noktada düşünmeniz gereken şudur: Türkiye, bugüne kadar feda ettiği doğal kaynaklar karşısında kendine kaç adet büyük çaplı, yüksek teknoloji, dünya pazarında rekabet gücü olan sanayi tesisi kazanabilmiştir?

Bu sorunun cevabı Türk ekonomisi için oldukça moral bozucudur. Gerçek şudur: Son yıllarda Türkiye'de kazanılan ekonomik gelişme rant ekonomisine dayanmaktadır. Rant ekonomisi ile kazanılan gelirler sanayi tesislerine, teknolojik araştırma ve geliştirmelere, akademilere değil lüks tüketime ve yüksek refaha, hizmetlere harcanmaktadır. Bu kimimize yanlış gelmeyebilir kaldı ki

sanayileşmiş ülkeler de gelişmelerine temeli rant ekonomisi teşkil etmiştir. Ancak rant ekonomisinden kazanılan gelirler zamanla sanayiye yatırılarak üretken ekonomiye geçilmiştir.

Üretken ekonominin yarattığı dev firmalar dünya pazarında hakimiyet ve genişlemek üzere yüksek teknolojiyi devamlı geliştirmişlerdir. Ekonomik hakimiyet paralelinde siyasi iktidarı güçlendirmiş, dünya siyasetine kapital yön vermiştir.

İçinde yaşadığımız 1990'lı yıllar, Türkiye'nin de içinde yer aldığı bölgede ilginç senaryolar yaşanmaktadır. Hiç kuşkusuz bu gelişmelerin temelinde siyasi iktidarı yönlendiren dev kuruluşların menfaatları vardır.

Yeni bir gündem, yeni bir düzenden bahsederken bugüne kadar kökleşmiş oluşumları yok sayamayız. Bir alternatif yaratmanın temel zorluğu bu noktadan başlamaktadır. Dünyada toplumsal, ekonomik, sosyal ve kültürel oluşumlara yön veren gücü ne kadar iyi tanımlayabilir, ne kadar iyi gözlemleyebilirsek üreteceğimiz alternatif model o derecede sağlıklı olacaktır.

Alternatif model tartışmalarına başlamadan önce İstanbul'da kent yaşamına yön veren gücün ne olduğunu tanımaya çalışmamız gerekmektedir.

İstanbul'da kent hayatını yönlendiren gücün bu kenti; toplumsal, ekonomik, sosyal ve kültürel çerçevede senaryolaştırarak biçimsel ve mekansal anlamda tasarmlandığını güçlü bir şekilde gözlemleyebilirsek, ki İstanbul kentine çıplak gözle yapılacak genel bir bakış, genel bir analiz bizim için yeterli olabilecektir, bizim sağlıklı bir alternatif oluşturmamıza yardımcı olacaktır.

İSTANBUL :

BUNALTAN KENTİN DİĞER SORUNLARI

Kent ekonomisi rant ekonomisine dayanmaktadır. Halen yoğun nüfus akışı baskısındaki kentte yeni yerleşme birimleri ortaya çıkmakta ve emlak piyasasında dev spekülasyonların yaşandığı, büyük holdinglerin, bankaların ve şahısların olağanüstü rantlar kazandığı bölgeler haline gelmektedir. Arsa spekülasyonu inşaat maliyetlerini artırırken dar ve orta gelirliilerin konut sahibi olmalarını güçleştirdi. Bu sürece paralel olarak gecekondulaşma da ileri boyutlara sıradı.

DİE verilerine göre, 1985'te 1.293.000 ailenin yaşadığı İstanbul'da 803.000 aile apartman dairesinde yaşadığı bildirilirken yaklaşık 490.000 aile ev ya da gecekondulu tanımına giren konutlarda oturuyorlardır.

İstanbul'da dar gelirli kesimin konut sorununu çözmek için başvurduğu gecekondulaşma, sağlıklı barınma olanaklarına sahip olmadığı gibi yol, su, kanalizasyon gibi temel altyapı tesislerinden de yoksundu.

Buna rağmen gecekondular İstanbul'a göç eden yoksul kesimin temel sığınağı olmayı sürdürdü. Bu arad 1990'lı yılların başlarında gecekondular, yeraltı dünyasının da ilgi alanına girerek İstanbul'un asayiş sorununa yeni bir boyut eklerken, asalak sektöre yeni bir kazanç kapısı yarattı.

Rant Ekonomisi, arsa spekülasyonuna, altın ve döviz biriktirmeye, menkul kıymetler borsasına, yüksek banka faizlerine, devlet tahvillerine ve hazine bonolarına dayanmaktadır. Bu kaynaklardan kazanılan para genellikle lüks tüketime harcıdığından ülke ekonomisi artı bir değer kazanmaktadır. oysa, bu paralarla geniş çaplı tesislerin kurulması yeni iş alanlarının kurulması ile işgücünün istihdamı mümkün olacak, ülke demirbaş bir tesis kazanacak, istinden edilen insanlara ödenenlerle iç pazar genişleyecek böylelikle kendi kendine yürüyebilen üretken bir ekonominin inşası mümkün olabilecektir. Bu sağlıksız yapı geleceğe dönük tehlikeli sinyaller vermektedir. İşsizlik, gelir dağılımı düzensizliği gibi.

Diğer inceleyeceğimiz alanlardaki bu tip olumsuzluklar, kentin yaşam seneryasonu da aynı oranda olumsuz etkilemektedir.

İstanbul'un ürkütücü nüfus artışını göğüsleyemeyen su rezervleri kentin bir diğer sorunu haline geldi. Su rezervleri, çevrelerindeki gecekondulaşmalarla kirlenme tehlikesi içine girdi.

Özellikle 1990'da ileri boyutlara ulaşan su kesintileri ciddi rahatsızlıklara yol açtı. Sususluk, Yalova'dan tankerlerle su taşınmasını bir önlem olarak dayatacak boyuttaydı. Yağmur bombası ise diğer çözüm olarak kullanıldı.

Hızla yaygınlaşan özel oto sahipliği, gerekli altyapıdan yoksun İstanbul'un bir diğer kördüğümü haline gelmiş problemdir. 1987'de Türkiye'de ki 1.193.000 otomobilin %28'i İstanbul'daydı. Türkiye genelinde 42 kişiye, İstanbul'da ise 17 kişiye 1 otomobil düşmekteydi.*

1990'lara doğru serbestleştirilen ithalat ve tüketici kredileriyle kamçılanan özel oto sahipliği, otopark sorunu, hava kirliliği, sıkışan trafik ve gürültü, büyük kent hastalığı stres gibi sorunları körükledi.

* N. SÖNMEZ, D. Anadolunun Hikayesi, sf: 212

Motorlu taşıt sayısı 1987'de 500.000'e yaklaşan İstanbul'da otopark sorunu olanca yakıcılığıyla çözüm beklemektedir. İstanbul'da ki otoparklar 27.000 aracın park edebileceği büyüklüktedir.

1990'da yaklaşık 7.000.000 nüfüsü barındıran İstanbul'da katı atık sorunu da devleşti, özellikle su ve diğer sıvıların ambalajında kullanılan pet şişelerin yaygınlık kazanması sorunu içinden çıkılmaz duruma soktu.

Özetlemek gerekirse, İstanbul, nüfüsün, sanayinin, ticaretin, finansın merkezi olmakla sağladığı egemen kent statüsünün bedelini, yaşanması giderek güçleşen bir kent olarak ödüyor. Hızlanan hava ve su kirliliğiyle kilitlenen trafiği, akmayan suları, sokakları istila eden çöpleri, hızla çoğalan gecekonduları, gece gündüz dinmeyen şehrin uğultusu ile, maviden griye dönen denizi, yağmalanan boğaz tepeleriyle İstanbul dengesiz gelişmenin bedelini çok ağır ödüyor.

SORUNLARIN KENT İMAJINA ETKİLERİ:

1992'de İstanbul kent planına baktığımızda, kentin her yönde büyüyen bir yağ lekesini andırıldığını görürüz. Böylesine bir gelişme gösteren kentin bunu plansız ve denetimsiz gerçekleştirmesi, kentin imajını son derece çirkin, sevimsiz bir hale getirmesini sebep olmuştur.

Sadece gecekondulaşmanın yol açtığı bir imaj bozukluğundan bahsedemeyiz, ne yazık ki yasalar çerçevesinde yapılan yapılaşmalarda da imaj bozuklukları özellikle boğaz tepelerinde göze çarpmaktadır.

3194 sayılı imar kanununun, 46, 47, 48 ve geçici 7. madde'ye ilişkin çıkarılan yönetmelik ile boğaziçi öngörüm bölgesinde konut inşaatı yapılabilecek parsel alanı en az 5000 m2 olarak tanımlanması ve bu alan üzerinde % 6 inşaat izni verilmesi ve bu inşaat alanı hakkının boğaz öngörümünün ön tarafına yığılı kullanılması imaj açısından çirkinlik yaratmıştır. % 6 inşaat hakkının bu derece netimsiz kullanılmasında Büyükşehir Belediyesinin kusuru vardır.

Belediye yönetimleri oy beklentisi ile gecekondu bölgelerine göz yummaları , altyapı hizmetlerini götürmeleri, tapu dağıtmaları gerçek şehirlileri taciz eder duruma getirmişlerdir. Şehirlilerin ödediği vergileri şehiriye doğru dürüst bir hizmet götürmeden gecekondu bölgelerine yatırım yapmaları ne derece adil davranıştır? Ki buradaki insanların eletiriklerini, sularını kaçak kullandıkları hazine arsaların işgal ettikleri düşünülecek olursak.

Bir başka açıdan baktığımızda bu insanların yaşadıkları yoksul şartlardan bir umut beklentisinde göç etmelerine çok katı yaklaşamayız. Bu insaları ülkenin sanayi gelişmelerinden, istihdamdan sosyal ücret programlarından senelerce mahrum edersek nasıl onlara geldiğiniz yerlereönün diyebiliriz?

Bugün GAP projesine dengesizliğe bir çare olacak umuduyla dört elle sarılıyoruz. Gerçekten bu projenin tamamlanması ile bu konuda devletin teşvik ve koruma kanunları ile destek sağlaması bölgenin bir gelişme baskısı ile kaşılacağıının habercisidir.

İstanbul ile ilgili çalışmaların öncelikle doğu bölgelerinin ekonomik durumun iyileştirilmesi ile başlayabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Finans ve Bankaların İstanbul'da merkezleşmeleri, büyük yatak kapasiteli otellerin Turizm teşvikleri olarak büyük çaplı projeler gerçekleştirme istekleri 1983'ten bu yana yüksek yapılanma tartışmasını başlattı ve İstanbul silüetini çok derinden yaralayan yapılaşmaya gidildi. Bunları peşpeşe sıralayacak olursak:

Dolmabahçe Sarayının sirtındaki yeşil alan Belediye tarafından 49 yıllığına yabancı yatırımcılara Yap-İşlet-Devret modeliyle kiralandı. Bu alana yapılan Otel boğa'dan sarayın silüetine hançer gibi saplanmış ayrıca burada Sedad Hakkı Eldem'in projelendirdiği Türk mimarlık Literatüre girmiş Taşlık Kahvesinin yıkılmasına sebep olmuşlardır. Kamu oyunun yoğun tepkisi ile yeniden inşa edilmiştir. Bu alanda inşaat sırasında kesilen ağaçların yeniden kazanılmasında imkansızdır.

Dolmabahçe ile Teknik Üniversite Taşlık binası arasında bulunan alanda Gabari Kotu 138 metre olan işmerkezi ve otel inşaatında da bu furyada başlandı. Büyük tartışmalara, eleştirilerin hedef olan bu proje 1988 belediye seçimleri ile yönetimin değişmesi sonucu proje durduruldu. Bu noktada ilginç bir durum ortaya çıktı. Yerel yönetimle hükümetteki siyasi iktidarın farklı siyasi partilerden olması bu projenin ve benzerlerinin devam edebilmesi için Bakanlar Kurulu kararı ile bu proje alanlarına inşaat, ruhsat yetkisini yerel yönetimlerin elinden alarak Bakanlar Kuruluna verdi.

Hali hazırda bu proje Yatırımcı tarafından durdurulduysa da buna emsal projeler cesaret alınarak inşaatlarına, devam edildi.

Gümüşsuyu Alman Konsoloslğu yanındaki parselde 38 katlı otel inşaatı ancak 1992 yılında İstanbul'luların yoğun tepkisi ile durduruldu ve yıkım kararı verildi.

Boğaz imajına derin yaralar veren bu projelerin bir planlama, denetim mekanizması olmadan uygulamaya konulmak istenmesi, uydurma kanunlarla, yönetmeliklerle desteklenmesi ahlak açısından ne derece doğrudur? Kişilerin haksız menfaatlar karşılığında yasaları delmeye çalışması oldukça düşündürücüdür.

Bütün bunlar gitgide kaybolan ahlak ve moral değerlerimizin kaybolmasının habercisidir. Nasıl ki kent içindeki geleneksel mahalle dokusunu, yapısını ilişkilerini kaybettiğimiz gibi, gelenekselleşmiş kültür miraslarımızı Beyoğlu, tarihi yarımada, boğaz köylerini yok ettiğimiz gibi.

Denizimizi, kıyılarımızı, topografyamızı, yeşilimizi, havamızı birer birer kaybettiğimiz değerlemizi koruyacak bilinçimizin oluşmaması herhalde bizden sonra gelen kuşağa cevabını veremeyeceğimiz bir soru olacaktır.

Bizden önceki kuşakların bize bıraktığı İstanbul'un tarihi, kültürel, mimari ve tabii güzellikleri muhafaz edemememiz üstümüzden söylemeyeceğimiz bir ayıp olarak kalacaktır

KAYNAKÇA

- ARU K.A., Kent Formu ve Mekan Teorileri, İstanbul, 1990
- BELL D., The Coming of Post-Industrial Society, London, 1973
- BAHRO R., Kızıldan Yeşile, İstanbul, 1990
- BAHRO R., Yeşil Hareketin İnşası, İstanbul, 1990
- CALVINO I., Görünmez Kentler, İstanbul, 1991
- CALVINO I., Palomar, İstanbul, 1991
- D. DICKSON, A. Teknoloji, İstanbul, 1992
- FRANKEL B., Sanayi Sonrası Ütopyaalar, İstanbul, 1991
- GORZ A., Cennetin Yolları, İstanbul, 1985
- ÇAPOĞLU Gökhan, Türkiye Nasıl Kalkınır, Ankara, 1992
- JONES B., Speakers Wakel, Melbourne, 1982
- KARAMAN A., GENIUS LOCI, Y. Lisans Ders Notları, 1990
- KELEŞ R. Kentleşme Politikası, Ankara, 1990
- KRIER R., Rob Krier on Architecture, New York, 1982
- KUMAR K., Prophecy and Progress, Londra, 1978
- KÜNTAY E. Kent Sosyolojisi, Y. Lisans Ders Notları, 1990
- LABORİT H., İnsan ve Kent, İstanbul, 1990
- SÖNMEZ M., Doğu Anadolu'nun Hikayesi, Ankara, 1990
- HAVEMANN R., Yarın, İstanbul, 1990
- ŞANLI İ., Çevre Analizi, Y. Lisans Ders Notları, 1990
- T. ÇEVRE SORUNLARI VAKFI, Çevre üzerine, Ankara, 1991
- T. ÇEVRE SORUNLARI VAKFI, Ortak Geleceğimiz, İstanbul, 1991
- TOFFLER A., Üçüncü Dalga, İstanbul, 1981
- WORLDWATCH Enstitüsü, Dünyanın Durumu 1991, İstanbul, 1991